

1984 – en oversigt

af Leo Kamstrup Olesen

Året 1984 begyndte juleaften 1983 – kirkeligt set – idet TV-transmissionen af juleaftensgudstjenesten fra Lunde hus kirke i København gav anledning til en voldsom polemik i samtlige medier i de første måneder af 1984. Aviserne gav dag for dag en udførlig beskrivelse af begivenhedernes forløb. Sagen, der gav anledning til en principiel debat om forholdet imellem kirke og stat, nåede sit højdepunkt den 30/1 ved KMs møde med biskopperne. Men så sent som i april måned (27/4) havde folketinget en forespørgselsdebat på grund af denne gudstjeneste. Efterdønningerne varede ved til langt hen på året ved de kirkelige organisationers årsmøder.

1984 blev også året hvor folkekirken første gang rigtigt kom i mandskab, idet Danmarks Statistik kunne oplyse, at folkekirkens samlede medlemstal pr. 1/1-84 var opgjort til 4.684.000 svarende til 91,6% af hele befolkningen (jvf. KD 23/6 og MrBl 11, 366 f.).

Lundehussagen

Der kom utrolig mange reaktioner på den TV-transmitterede juleaftensgudstjeneste fra Lunde hus kirke i København ikke bare negative, men også positive, jvf. avisernes læserbrevsspalter i januar 1984.

I første omgang drejede debatten sig kun om, hvorvidt pastor Birte Andersen i sin prædiken havde overtrådt grænserne for en præsts forkyndelsesfrihed. Men da KM Elsebeth Koch-Petersen fastslog, at hun som minister havde kompetencen til endelig at afgøre, om forkyndelsesfrihedens grænser var overskredet eller ej (KD 3/1), rejste hun dermed spørgsmålet om, hvem der har tilsynet med kirkens indre liv, som blev det helt centrale problem i den videre debat. Derudover rejste debatten også spørgsmålet om, hvorvidt en seer eller lytter overhovedet kan klage over en gudstjeneste, der transmitteres i TV eller radio. De tre spørgsmål skal behandles i den nævnte rækkefølge.

I fremstillingen bruges – især ved henvisninger – følgende forkortelser: beh., behandling; BeT, Berlingske Tidende; DBI, Dansk Bibelinstitut; DKt, Dansk Kirketidende; DFSB, Danmarks folkekirkelige Søndagsskoler og Børnegudstjenester; Ft, Folketinget eller Folketingets forhandlinger; HskBl, Højskolebladet; IM, Indre Mission; IMH, Indre Missions hovedbestyrelse; IMT, Indre Missions Tidende; JyPo, Jyllands-

Posten; KC, Kirkeligt Centrum; KD, Kristeligt Dagblad; KM, kirkeminister(en); KS, Kirkeligt Samfund; LafM, Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer; LVF, Det lutherske Verdensforbund; MrBl, Menighedsrådenes Blad; MF, Menighedsfakultetet; MKR, Det mellemkirkelige Råd; Pol, Politiken; Prf, præsteforeningen; PrfBl, Præsteforeningens Blad; WA, Weekendavisen. Årstal angives kun, hvor der ikke er tale om 1984. Årstal i parentes med sideangivelse henviser til tidligere årsoversigter og går på udgivelsesåret

Forkyndelsesfrihedens grænser

Mange reagerede voldsomt imod denne gudstjeneste. Ved gudstjenesten fandt der en fredsdemonstration sted, der var vendt imod USAs atompolitik, pastor Birte Andersen sammenlignede i sin prædiken bl.a. den romerske fred, som man levede under i Israel på Jesu tid, med den fred, som vi siden 2. verdenskrig har levet under her i Vesteuropa, som hun kaldte den amerikanske fred.

Der opstod nogen uklarhed om, hvorvidt Birte Andersen havde godkendt demonstrationen inde i kirken, men til KD (28/12) erkender hun, at hun var orienteret på forhånd, dog havde hun ikke godkendt uddelingen af foldere og protester udenfor kirken efter gudstjenesten, hvilket hun tog afstand fra. Dog sagde hun senere i TV (8/1), at hun ikke havde godkendt demonstrationen (jvf. KD 10/1). KDs leder (9/1, jvf. KD 10/1) undrer sig over, at Ole Bertelsen ikke beskæftiger sig med denne demonstration. Senere beklager Birte Andersen demonstrationen (KD 11/1, jvf. 12/2 og 28/12-83, BeT 10/1). Men hun slår fast, at hun ikke var medarrangør (KD 12/1). Der opstod en polemik imellem pastor Kaj Bollmann og Arne Schmidt om, hvorvidt Birte Andersen havde aftalt denne demonstration eller ikke (jvf. Havnen nr. 5, PrfBl 3, 45 ff., 1985). Denne gudstjeneste vakte megen harme, og en del kirkegængere forlod straks kirken (KD 28/12-83), og efter læserbreve at dømme lukkede mange seere for deres TV.

BeTs leder (29/12-83) hæftede sig især ved den aftalte demonstration imod atomvåben og fandt, at der var tale om en skamløs udnyttelse af kirkens gudstjeneste. KDs leder (30/12-83, jvf. 4/1) fandt, at der var tale om evangelieforfalskning, og at Birte Andersen's optræden var meget uheldig ikke mindst, fordi det skete midt under en valgkamp. Netop dette faktum fik vel en stor indflydelse på sagens videre forløb, fordi Centrumsdemokraternes leder, Erhard Jacobsen, brugte anledningen til at fastslå, at »Vi kan ikke have præster, der bruger prædikestolen til at forkynde venstrefløjspolitik, og som ensidigt angriber de vestlige samfund (KD 30/12-83, 3/1, jvf. Jørgen Hornemann's randbemærkning i KD 23/1). Jeg vil klage til samtlige biskopper efter valget

over »politisk misbrug af prædikestolen«, sagde Erhard Jacobsen (KD 30/12-83), hvad han dog ikke gjorde. Hvis der er nogen, der politiserer i kirken, så er det Erhard Jacobsen, fastslår lektor Erik A. Nielsen (KD 4/1). Pastor Elisabeth Uldall beklager, at KD deltager i den ensidige hetz imod Birte Andersen og kan ikke undlade at bemærke, at bladet er gået ind i denne debat lidt forsinket i forhold til JyPo (KD 4/1). KD forklarer (10/1), at det allerede den 27/12-83 havde aftalt med Birte Andersen, at man skulle bringe hendes prædiken i fuld udstrækning, men på grund af uenighed om tekniske detaljer fik man aldrig bragt hendes prædiken. Uddrag er dog bragt (5/1). Erik A. Nielsen mener i en randbemærkning (KD 4/1), at KD har valgt den forkerte side i denne sag.

Selv i TVs afslutningsdebat op til folketingsvalget blev emnet bragt på bane (jvf. læserbrev i KD 23/1).

Et par af biskopperne (Herluf Eriksen og Olav C. Lindegaard) blev af KD (30/12-83) spurgt, hvad de mente om gudstjenesten, men de ville ikke udtale sig om forhold, der ikke vedrørte deres eget stift. Men begge ville se meget alvorligt på eventuelle klager over en ensidig partipolitisk prædiken. København's biskop, Ole Bertelsen, anførte, at det var en præsts pligt at forkynde evangeliet rent og purt, og mente ikke, at Birte Andersen i sin prædiken tilsigtede at formidle private politiske synspunkter. Derimod mente han, at kritikken af hende var politisk bestemt (jvf. KD 30/12-83, 7/1).

Ole Bertelsens passivitet i sagen ophidsede LafMs formand, Erik Davidsen. Han hæftede sig især ved den demonstration, der fandt sted under gudstjenesten (BeT 8/1, KD 9/1). »Der er tale om sløvhed, pligtforsømmelse og udenomssnak fra Bertelsen's side, hvis han ikke skrider ind over for præster, der arrangerer demonstrationer«. Davidsen's indblanding i sagen blev hårdt angrebet fra mange sider. Bestyrelsen i Distriktsforeningen for Silkeborg og omegn sendte et brev til LafMs hovedbestyrelse, hvori man tager afstand fra Davidsen's kirkepolitiske linje (MrBl 4, 113, jvf. KD 23/1). Redaktøren af DKt, Lars Holm, tager i bladet (2, 19 f., jvf. KD 20/1) afstand fra Davidsen's utidige indblanding. Provst Vagn Kvist advarer imod Davidsen's forsøg på at håndhæve det »folkekirkelige pavedømme« (DKt 2, 20 ff., jvf. KD 20/1). Under overskriften »Nekrolog« skriver sognepræst N. J. Carstens, at Davidsen med sin sidste utidige indblanding har underskrevet sin egen dødsdom som formand for LafM (DKt 2, 22 ff., jvf. KD 20/1). Hovedbestyrelsesmedlem i LafM, overlærer Edel Hertz kritiserer skarpt både form og indhold i Carstens' »Nekrolog« (DKt 6, 91 f., jvf. Carstens' gensvar smst. 7, 112 f.). Menighedsrådet ved Lunde-

hus kirke truer med at melde sig ud af LafM i protest imod Davidsen, såfremt han ikke trækker sig tilbage som formand ved næste landsmøde (MrBl 2, 56, KD 20/1, jvf. MrBl 4, 114). Og formanden for menighedsrådet forsikrer, at der ikke vil blive »krummet noget hår på Birte Andersens hovede« for hendes prædiken i TV juleaften (KD 4/1). LafMs hovedbestyrelse erklærede, at den stod bag Davidsen, fordi han på intet tidspunkt har udtalt sig imod forkyndelsesfriheden (MrBl 2, 35, jvf. KD 25/1). Provst N. C. Lilleør støttede også Davidsen. »Landsformanden og hovedbestyrelsen har i *denne sag* ubetinget ret«. (MrBl 4, 120).

En seer klager. Nu kom der en klage over denne juleprædiken fra en seer til kirkeministeren. Denne videresendte hun til præstens biskop, Ole Bertelsen, og hun bad ham om en udtalelse om prædikenen. Samtidigt tilkendegav hun over for offentligheden, at det i sidste instans tilkom hende som KM at tage stilling til, om der forelå en overskridelse af forkyndelsesfrihedens grænser (jvf. KD 5/1, 7/1).

Under disse omstændigheder nægtede Bertelsen at udtale sig om sagen, idet han hævdede, at han som biskop havde den endelige myndighed til at afgøre, om forkyndelsesfrihedens grænser var overskredet, og derfor burde klagen være sendt til ham, men KM skulle i alle tilfælde have videresendt klagen til ham til endelig behandling uden at forlange en udtalelse (KD 7/1, 9/1). Endvidere fastslår han, at den præstelige forkyndelsesfrihed består i bundethed til evangeliet (KD 7/1). Det samme er P. G. Lindhardt inde på, når han hævder, at forkyndelsesfrihed ikke må forveksles med ytringsfrihed (BeT 15/1).

Med denne udvikling drejede sagen sig ikke længere om, hvorvidt forkyndelsesfrihedens grænser var overskredet eller ikke, men om, hvem der havde kompetencen til at afgøre, om der forelå overskridelse. Nu blev det en strid imellem Københavns biskop og KM (KD 10/1).

Forholdet stat – kirke

Præsteforeningens formand, E. Albinus, mener ikke, at denne sag kan bære at være platform for en principiel strid mellem stat og kirke (KD 10/1). Men Bertelsen fastholdt, at han ikke ville udtale sig om sagen, førend han fik vished om, at hans udtalelse ikke skulle bruges i en tjenestemandssag imod Birte Andersen. Men til offentligheden udtalte han, at han intet havde at indvende imod prædikenen (KD 7/1). Fhv. KM Tove Lindbo Larsen var enig med ham i, at han måtte vide, hvad hans udtalelse skulle bruges til (KD 10/1).

For Ole Bertelsen var spørgsmålet af principiel betydning, ikke bare

for ham som biskop, men for hele folkekirken eksistensgrundlag. Spørgsmålet drejede sig om, hvem der har kompetence i kirkens indre forhold. Og han mente, at såfremt han gav KM den ønskede erklæring, så accepterede han, at KM kunne træffe den endelige afgørelse i forkyndelsesspørgsmål (KD 9/1). Provst Vagn Kvist undrer sig over, at Bertelsen nægter at komme med en udtalelse, eftersom det er hans tjenestepligt. Og han finder hans begrundelse besynderlig (DKt 2, 20 ff.). Forstander Oluf E. Påske fastslår, at klagevejen går ikke over menighedsråd til kirkeminister, men over provst til biskop. Han alene har myndighed til eventuelt at skride ind (IMT nr. 6). Helge Larsen finder det besynderligt, at den *politisk* udnævnte biskop mener, at han kan undlade at svare sin minister, når han finder det ubekvemt (HskBl 5, 50). I øvrigt mener han ikke, at det er ministeren, der truer folkekirken, som sognepræst N. H. Borup skrev (HskBl 3, 19 f., jvf. KD 17/1). Borup mener, at det er selve det grundtvigske frihedssyn og frisind, som har givet den danske folkekirke sin egenart, der står i fare. KM afviser hans kritik og gør opmærksom på, at hun ikke på noget tidspunkt har udtalt sig om selve gudstjenesten. »Det jeg har gjort, er, at jeg har givet den banale juridiske oplysning, at såfremt der i en sag om præsten som tjenestemand skal være tjenstlige konsekvenser, ligger denne kompetence hos ministeren. Jeg har samtidigt fastholdt, at biskoppen har pligt til som tjenestemand i folkekirken at svare kirkeministeriet, men han kan svare som han vil«. (HskBl 6, 66, jvf. Borup's replik hertil smst. 8, 103 f.). Flemming Behrendt skriver i en leder i WA (26/2), at KM »meget sympatisk (har) retfærdiggjort sig med, at hun ikke »på nuværende tidspunkt« (...) er fremkommet med *sine* synspunkter, men alene fastholdt sin principielle ret til at gøre dem gældende, når sagen skulle endeligt afgøres.«

Professor Jens Glebe-Møller støttede Bertelsen i sin afvisning af at fremkomme med en udtalelse til KM og mente, at hele den teologiske verden var enig i dette synspunkt (KD 13/1, BeT 13/1). Dette bestred afdelingsleder dr. theol. Knud Banning. Endvidere sagde han, at Glebe-Møller kom sin politiske meningsfælle, Ole Bertelsen, til undsætning i et rent politisk spørgsmål, der var camoufleret som neutral kirkepolitik. Banning slog fast, at KM optræder som folkets repræsentant. »Folkekirken er folkets, ikke biskoppernes og de kirkelige kredses og heller ikke de politiske partiers kirke«. (KD 16/1, BeT 15/1). Forstander Kurt Andersen, Horne ungdomsskole, er ikke enig i Banning's udtalelser om Glebe-Møller og Bertelsen (KD 19/1, jvf. 13/1). Og han fortsætter: »Det er lige så galt, som når (JyPo) bringer Ole Bertelsens politiske partitilhør ind i debatten«. Flemming Behrendt skriver i en

leder i WA (26/1), at Bertelsen har »et enigt bispemøde bag sig og kan derfor ikke med føje mistænkes for i det stykke at gå et politisk ærinde i meningssympati med præsten.« (jvf. KD 6/1). Den 14/1 kan KD meddele, at alle betydelige retninger i dansk kirkeliv støtter Bertelsen i hans afvisning. Men Lars Paludan ligger på linje med Banning, idet han hævder, at KM og folketinget har »en myndighed af åndelig art, som er givet dem af folket. Den myndighed må de udøve under hensyn til sagens egenart, d.v.s. som man nu engang forvalter åndelige sager. Og det vil sige med jura!« (DKt 4, 52 f.). I Grundtvig's fædreland skal der ikke være en højtidelig klagevej over biskop til KM, »Når det mest indlysende svar på sådanne klager må være et gummistempel med følgende ord: Find en anden præst!«, skriver Ricardt Riis (DKt 5, 80 f.).

KM fastholdt, at hun ville have den udtalelse, som hun havde bedt om og satte en seneste dato på, nemlig den 21. jan. (KD 9/1). Alle ventede med spænding på, hvad der ville ske, da Bertelsen stadig ikke ville udtale sig. Kirkeministeriets departementschef, Maria Topp, fastslår, at KM ikke er på tilbagetog, som det har forlydt i pressen, og samtidigt siger hun, »at der kan blive tale om en irettesættelse, men ikke nødvendigvis om at rejse tjenestemandssag, hvis biskoppen ikke svarer, som han som tjenestemand skal«. (KD 19/1). Allerede tidligere havde fhv. departementschef i kirkeministeriet, A. Roesen, til KD udtalt, at der i denne sag næppe ville blive tale om en tjenstemands-sag, men højst om næser, selv om han anså det for biskoppens helt klare pligt at komme med den fordrede udtalelse (11/1, jvf. 19/1).

Mandag den 23/1 får ministeriet ikke kun et svar fra Bertelsen, men to. Det vigtigste svar er en ny begrundet afvisning af at komme med en direkte udtalelse. Om sin skrivelse af den 12/1 (jvf. KD 16/1, 17/1) og KMs presseudtalelse om samme og om KMs svarbrev fra den 20/1 skriver han: »Ministeren tager ikke stilling til grundpåstandene i mit brev af 12.1. Kernen i sagen er, at bispeembedet ved tilsynsretten og tilsynspligten har kompetence til endeligt at træffe afgørelse i sager angående præsters varetagelse af prædikeembedet. Dette principielle er så væsentlig i Den danske Folkekirkeordning og så livsvigtigt for Den danske Folkekirke, at jeg som biskop ikke kan være med til at gøre dette principielle uklart ved at fremkomme med en udtalelse direkte til ministeriet, idet en sådan udtalelse i kraft af ministerens almindelige påstand om ministerens kompetence i forkyndelsessager og specielle påstand om, at ministeren ikke er bundet af biskoppens udtalelse i sådanne sager, eo ipso vil medvirke til en de facto og de jure anerken-

delse af en kirkeministers ret til vurdering af kirkens forkyndelse, en ret, som ministeren ikke har«. (KD 24/1).

I den anden skrivelse, som ministeriet modtog, gør han rede for, hvorledes han ville have besvaret klagen, hvis den var videresendt til bispeembedets selvstændige behandling. Han fastslår heri, »at den nævnte prædiken ikke svigter de normer, som præsten er forpligtet til at forkynde ud fra«. Desuden gør han opmærksom på, at han ikke kun har modtaget klager over den omtalte prædiken, men også adskillige meget positive tilkendegivelser (KD 24/1).

Nu skete der det, at KM til pressen (middagsradioavisen 23/1) meddelte, at hun havde fået den vurdering, som hun havde brug for (jvf. KD 24/1). I en skrivelse af den 23/1 til biskoppen meddeler KM, at ministeriet »På baggrund af de foreliggende omstændigheder (ikke finder det) nødvendigt at gå ind i en vurdering af den konkrete sag, som man nu betragter som afsluttet.« (KD 24/1). I en pressemeddelelse samme dag skriver Bertelsen, at det er usandhed, at han skulle have givet en udtalelse til brug for en vurdering af Birte Andersens juleprædiken. Og han må nu konstatere, »at ministeren har etableret sig som åndeligt overtilsyn med den danske kirkes forkyndelse. Det er en ry-stende farlig situation for kirken, at vi har en minister, der mener, at en kirkeminister har ret til at vurdere forkyndelsen og at give retningslinjer for denne. Striden om, hvorvidt det er kirkeministeren, der skal fastsætte forkyndelsesfrihedens grænser, fortsætter.« (KD 24/1).

KD kalder i en leder (24/1) disse ytringer for »meget stærke ord i en embedsmands pen over for en minister«. Bladet mener, at »den uklarhed omkring Folkekirkens forhold til staten, som altid har eksisteret, (er blevet) så tilspidset, at den næsten råber på en afklaring«.

Bispemøde hos kirkeministeren. Selv om KM anså den aktuelle sag for afsluttet, så indbød hun med yderst kort varsel alle biskopperne til et møde i kirkeministeriet mandag den 30/1, hvor alle biskopperne gav tilsagn om at møde (jvf. KD 24/1, 25/1).

Til mødet havde de 9 provinsbiskopper i fællesskab udarbejdet en udtalelse: »Efter vor opfattelse bør den konkrete sag ikke forårsage revnedannelse i forholdet stat og kirke. Det tjener folkekirkens tarv, at den hidtidige kirkeordning fastholdes. De principielle aspekter giver os anledning til at udtale, at eventuelle kommende klagesager vedrørende forkyndelsen behandles, afgøres og besvares af vedkommende biskop. I tilfælde af, at klageren ikke finder biskoppens besvarelse tilfredsstillende, må klageren henvises til kirkeministeren, der derefter træffer afgørelse i henhold til gældende love og bestemmelser.« Denne udtalel-

se blev underskrevet af de 9 biskopper, og KM Elsebeth Koch-Petersen tilsluttede sig den, efter at hun til sidste afsnit fik tilføjet: »Kirkeministeriet har den endelige afgørelse vedrørende konsekvenserne i forhold til præsters tjenslige forseelser.« Ole Bertelsen, der slog fast, at der ikke var tale om et forligsmøde mellem ham og KM, ville ikke underskrive erklæringen. Henrik Christiansen sagde, at man havde regnet med, at han skrev under. Men Johs. W. Jacobsen sagde efter mødet, at Bertelsen *ikke* havde været med til at udarbejde udtalelsen (KD 31/1, jvf. 3/2), det forklarer måske hans manglende underskrift. Selv ville han efter mødet ikke begrunde sin underskriftsvægring, men sagde, »Jeg er da glad for udtalelsen.« Og han understregede, at der ikke er tale om en personstrid, men om et principielt spørgsmål for folkekirken, og at der havde været ført en meget frugtbar debat (KD 31/1). Senere på året – ved det Københavnske landemøde – sagde han, at udtalelsen ikke havde den tilstrækkelige klarhed om kompetenceforholdene mellem minister og biskop. Endvidere sagde han: »Det er min klare fornemmelse, at debatten kirke – stat i denne bestemte anledning var klaren-de« (Årbog for Københavns stift 1984, 57, jvf. KD 12/10).

Der opstod straks uklarhed om tolkningen af udtalelsen. Hvem tabte og hvem vandt?, blev der spurgt. BeTs leder (1/2) anførte, at udtalelsen ikke var krystalklar. Dog mente bladet, at det er klarlagt, at KM ikke handlede korrekt, da hun ikke undlod at ville svare på klagen. Men det er også klarlagt, at KM efterfølgende kunne være kommet ind, hvis biskoppens afgørelse ikke vandt tilslutning. KD mente, at med Bertelsen's manglende underskrift er dokumentet nok mere en folkekirkelig end en stringent juridisk udgang på sagen (31/1). Fornuftten sejrede, mens Bertelsen tabte, mente JyPo (1/2). Derimod mente P. G. Lindhardt ikke, at sagens afslutning hverken kunne gøres op i sejr eller nederlag for nogen, fordi udtalelsen følger hidtidig praksis (KD 1/2). Det samme mente A. Roesen (KD 1/2). Hele affæren har intet ændret ved folkekirkens og præsternes situation, skriver lektor Jørgen Stenbæk i Haderslev stiftbog for 1984 (s. 66, jvf. KD 21/12). Niels Holm mener ikke, at man skal ønske sig klarere juridiske formuleringer af den folkekirkelige ordning, end det er kommet til udtryk i biskoppernes og KMs fælleserklæring. For »En folkekirkelig ordning som vores lever faktisk af, at ingen lægger vægt på at få det sidste ord« (DKt 5, 79). Lars Holm skriver (DKt 5, 71), at uklarheden går på den manglende underskrift fra Bertelsen og 2 grundtvigske biskoppers udtalelser om den, »der vist siger det modsatte af, hvad fælleserklæringen går ud på.« Bertil Wiberg har til TV sagt, at KM er appelinstans ved

en klagesag over forkyndelsen, mens K. C. Holm til Morgenposten (5/2, jvf. KD 21/2) har udtalt, at biskoppens afgørelse er endelig, og at KM ikke er appelinstans. Noget lignende har Johs. W. Jacobsen udtalt (KD 22/2).

De to sidste udtalelser foranledigede et par spørgsmål fra folketingets kirkeudvalg til KM. Ligeledes afføder Prf's erklæring (PrfBl 8, 117) et spørgsmål fra udvalget. KMs svar viser, at hun stadig mener, at hun er ankeinstans i forkyndelsessager, men hendes afgørelse kan indbringes for domstolene. Frimenighedspræst Niels Thomsen mener, at det er klart, »at bispeerklæringen stort set er indholdsløs, hvis bisperne kan acceptere kirkeministerens tolkning«. (PrfBl 17, 285 f.).

Herefter skal vi gå nærmere ind på kompetencespørgsmålet, som især er blevet behandlet af professor, dr. jur. Hans Gammeltoft-Hansen.

Forkyndelsesfriheden i retlig belysning

Gammeltoft-Hansen behandlede spørgsmålet i flere mindre artikler i KD 25/1, 30/1 og 26/4, men en mere fuldstændig gennemgang af problemet offentliggjorde han i PrfBl 37, 593 ff., der er gengivet i MrBl 12, 390 ff.

Selvom KM fastslår, at hun har den endelige kompetence i forkyndelsesspørgsmål, så er det ikke sådan, fordi hun siger det, fastslår Gammeltoft-Hansen (KD 25/1). Og det nytter heller ikke særlig meget, at hun henviser til en række kirkeministerielle afgørelser og fastslår, at det er administrationens praksis, fordi en administrativ myndigheds praksis er ikke en retskilde af særlig høj værdi (KD 30/1, MrBl 12, 393). Han påpeger, at det er en jævnlig begivenhed, at en myndigheds administrative praksis bliver underkendt af domstolene. Derudover fastslår han, at KMs eksempelsamling (KD 17/1) ikke underbygger KMs opfattelse af den konkrete sag, og han opfatter den nærmest som en boomerang (smst.).

Gammeltoft-Hansen's hovedudgangspunkt er en sontring mellem to slags tjenstligt ansvar: Et forkyndelsesansvar og et tjenstligt ansvar i øvrigt (jvf. MrBl 12, 391 f.). Og han mener, at det er evident, »at reguleringen af deres overholdelse næppe kan være ganske ensartet.« (smst. 392). Han slår fast, at forkyndelsesansvaret står i relation til præsteløftet, som er afgivet til biskoppen. Og han mener ikke, at man kan sætte præsteløftet i relation til Tjenestemandslovens § 10, stk 1 og Danske Lov 2-4-9 (smst.).

KMs hovedargument består i en henvisning til grundlovens løfteparagraf om en kirkeforfatning (§ 66), som aldrig er blevet udmøntet i en forfatningslov. »Da lovgivningsmagten dermed ikke har delegeret nogen kompetence fra statsmagten til biskopperne (eller andre kirkelige myndigheder), henhører den administrative kompetence uafkortet under kirkeministeren.« (smst. 392 f.). Gammeltoft-Hansen mener ikke, at dette synspunkt er holdbart. »Der gives eksempler på, at lovgivningsmagten eller retssædvanen har henlagt visse afgørelser vedrørende kirkelige anliggender til andre myndigheder end ministeren; biskoppens kompetence til at meddele kollats er et sådant eksempel.« (smst. 392 f.). Han gør opmærksom på, at denne biskoppelige kollatsret er blevet respekteret af kirkeministeriet hidtil. Og da præsteløftet afgives til biskoppen, der derefter giver kollats, må det betyde, at KM ikke efter forgodtbefindende imod en biskop kan rejse en tjenestemandssag med baggrund i en formodet overskridelse af forkyndelsesfrihedens grænser (smst. 393). Og han beklager, at KM »har overset betydningen af den klare indholdsmæssige sammenhæng mellem kollatsen og forkyndelsestilsynet.« (smst. 394, jvf. biskop Henrik Christiansen i PrfBl 1, 5 ff. om kollats og præsteløfte m.m.). Og han mener, at KM går udenom det egentlige spørgsmål i sin redegørelse til folketinget i forespørgselsdebatten den 27/4, for »Det interessante er ikke, hvem der skal skride ind med sanktioner, når det står fast, at grænserne for forkyndelsesfriheden er overskredet; det interessante er, hvem der skal afgøre, om disse grænser er overskredet. Dette er to vidt forskellige spørgsmål, og man gør sig selv og debatten en ringe tjeneste ved at blande dem sammen.« (smst. 394).

Gammeltoft-Hansen fastslår, at det er det retlig gældende, og hvis KM vil have ændret dette, så har hun to muligheder: 1) at gå til domstolene, og han er sikker på, at afgørelsen vil være på linje med hans opfattelse af retstilstanden (KD 25/1), og 2) ved ny lovgivning (smst.). Ud fra ordførertalerne ved forespørgselsdebatten den 27/4 i folketinget bedømmer han den mulighed som yderst ringe (MrBl 12, 395 f.).

Lektor Jørgen Stenbæk, der gennemgår denne sag i Haderslev stiftbog for 1984, finder Gammeltoft-Hansen's skarpe sondring »mellem forkyndelse som gejstlig anliggende og tjenstlig anliggender i øvrigt« utilfredsstillende (s. 65). Det forekommer ham »mere hensigtsmæssigt, med kontorchef Asger Jørgensen i kirkeministeriet, at sondre mellem biskoppen som førsteinstans og mite ved Folkekirken og præsternes situation.«, slutter Stenbæk (smst. 66).

Hvem kan klage over en prædiken?

Det må slås fast, at i denne sag kom der ingen klager fra sognet. Det, der gav anledning til hele postyret, var vel først og fremmest Erhard Jacobsen's udtalelser om, at han ville klage til samtlige biskopper efter valget. Og det må nok formodes, at det var det politiske røre, der affødte den klage fra en seer, som KM modtog. Det faktum, at det var en seer, der klagede, rejste spørgsmålet, hvem har egentlig ret til at klage?

Det er betegnende, at den, der tilsyneladende først satte spørgsmålstegn ved denne juleaftensgudstjenestes lødighed, nemlig formanden for Kristeligt Lytter- og Fjernseerforening, pastor Villy Mølgaard (Jy-Po 27/12-83), fastslår, at det kun er medlemmer af præstens egen menighed, der kan klage (KD 11/1). Biskop Herluf Eriksen, der behandlede forholdet mellem stat og kirke i et foredrag på Liselund i aug., vil tillægge »en klage fra sognemenigheden langt større vægt end en klage fra en udensogsboende, også selv om der klages i forbindelse med en radio- eller fjernsynsprædiken« (DKt 18, 276). Noget lignende mener Prf's hovedbestyrelse (PrfBl 8, 117). Det samme fremhæver Prf's formand, E. Albinus, i en kronik i KD (27/1, jvf. 10/1). Fr. Stordal mener, at TV-seere og radiolyttere aldrig kan være andet end gæster i den menighed, hvis gudstjeneste transmitteres (DKt 4, 57).

Denne problemstilling er irrelevant, mener provst emeritus Anker Vestergaard (KD 21/1, jvf. 2/3).

1 Stat og kirke

1.1 Kirkelig lovgivning

Havde man forventet, at den nye regerings tiltrædelse i sep. 1982 ville betyde stop for nye lovgivningsinitiativer på det kirkelige område, så blev man sørgeligt skuffet. 1984 blev det rigeste lovgivningsår i mange år på dette område.

1.1.1 Ny menighedsrådsvalglov. For at bevare kontinuiteten fra 1983, også fordi der ikke er en oversigt for 1983, skal vi begynde med en kort gennemgang af den nye menighedsrådsvalglov.

Den 6/10-83 fremsatte ministeren et forslag til Lov om valg til menighedsråd (Ft. sp. 122 f., Till. A. sp. 455). Ministeren siger i forelæggelsestalen, at forslaget tilsigter at samle bestemmelserne om valg til menighedsråd i én lov, idet de gældende regler i loven fra 1922 er blevet uoverskuelige på grund af mange ændringer siden da. Den eneste saglige ændring i forhold til gældende bestemmelser er, at kirkefunktionærer og ægtefæller til præster nu skal løse sognebånd, såfremt

de ønsker at have valget ved den kirke, hvor de selv eller ægtefællen er ansat, medmindre de bor i sognet (§ 5), jvf. bemærkningerne til samme §. Ligeledes får præster nu kun valget i det sogn, hvor de er ansat (§ 5, stk. 2). Jvf. til beh. i folketinget: 1. beh. 12/10, Ft. sp. 629 ff., betænkn. Ft. Till. B. sp. 93, 2. beh. 29/11, Ft. sp. 2295, 3. beh. 2/12, Ft. sp. 2692, loven i Till. C. sp. 115.

1.1.2 Ny menighedsrådslov. I ovennævnte lovforslags bemærkninger oplyses det, at det er hensigten i indeværende samling »at forelægge Ft.forslag til en ny redaktion af lov om menighedsråd« (jvf. Till. A. sp. 455 ff.). Dette løfte opfyldte ministeren ved den 15/2-84 at fremsætte lovforslaget i Ft. (Ft. sp. 658 f., forslaget i Till. A. sp. 1291 ff.). I de almindelige bemærkninger til lovforslaget siges det, at forslaget skal ses som et led i en bedre systematisering af den kirkelige lovgivning, hvor en ny ansættelses- og økonomilov vil komme senere, og i sin fremsættelsestale siger KM bl.a., at reglerne for medlemsskabet (bl.a. sognebåndsløsningsspørgsmålet) af folkekirken vil blive opført i en særlig lov (Ft. sp. 658 f.), som sandsynligvis vil blive fremsat i folketingsåret 1985-86 (se bilag til betænkn. Till. B. sp. 359 ff.).

Forinden fremsættelsen var et udkast til lovforslaget i efteråret 83 sendt ud til høring hos biskopperne, præsteforeningen og LafM, og udkastet med bemærkninger blev offentliggjort i MrBl 10, 1983, 318 ff.

Ændringerne i forhold til den gældende lovgivning var få, men de to vigtigste fremkaldte i kirkelige kredse megen debat, som bevirkede, at den ene ændring ikke kom med i det forslag, der blev forelagt for folketinget. Den første af de to nævnte ændringer stod i § 7, stk. 1, 1. punktum: »Menighedsrådets formand vælges af og blandt de *valgte* medlemmer« (Fremhævet af mig) (jvf. MrBl 10, 1983, 320). Og den anden ændring kommer i § 26, der omhandler rådighedsbeløbet. Efter forslaget er det alene menighedsrådet, der – sammen med provstiudvalget som budgetapproberende myndighed – afgør, hvilket kirkeligt formål de vil støtte, dog med en øvre beløbsgrænse, der er nævnt i lovforslaget (for tiden kr. 70.000), og som kan forhøjes af ministeren i takt med prisudviklingen. I bemærkningerne til §en nævnes det, at man anser det for en naturlig følge af decentraliseringsbestræbelserne, at mulighederne for rådighedsbeløbenes anvendelse ikke længere fastsættes centralt (jvf. MrBl 10, 1983, 326). Endelig skal det også nævnes, at det i udkastets § 11 er anført, at menighedsrådets møder er offentlige (jvf. MrBl 10, 1983, 326). Dette punkt gled også ud i det endelige lovforslag.

Den debat, som dette forslag fremkaldte i efteråret 83 og i begyndelsen af 84, centrerede sig – som tidligere nævnt – om §erne 7 og 26.

Formanden for Sct. Markus sogns menighedsråd i Århus, landsrets-sagfører E. Lund-Sørensen meldte sig straks som modstander af, at menighedsrådene ikke længere skal have mulighed for at vælge sin præst til formand eller næstformand (MrBl 10, 1983, 330 ff.): det samme gjorde den tidligere næstformand for LafM, provst Sv. Ebbe Jacobsen, Tarm (smst. 332 f.). Desuden mener Jacobsen, at der er »betydelig mere saglig grund til at overveje et forslag om, at kirkefunktionærer ikke kan vælges til formand/næstformand. Her er forholdet jo nemlig det, at menighedsrådet er kirkefunktionærernes arbejdsgiver, hvilket jo ikke er tilfældet, når det gælder præster« (smst. 333). Det sidste er jo i hvert fald juridisk set rigtigt, eftersom provsterne altid har været præsternes nærmeste foresatte. Derfor kan det undre, at SF's to medlemmer af det kirkelige udvalg under udvalgsbehandlingen foreslår denne bestemmelse indføjet i loven, nu da ministeren ikke har den med, netop med den begrundelse, at det er uheldigt, at præsten derved bliver sin egen arbejdsgiver (jvf. udvalgsbetænkningen Ft. Till. B. sp. 359 ff., jvf. PrfBl 49, 1983, 821 f.).

Efter alt at dømme var den store modstand imod, at præsterne skulle forlade formandsposten i menighedsrådene, skyld i, at forslaget ikke kom med i det forslag, som blev forelagt for Ft., og derfor kom det ikke til en virkelig styrkeprøve i Ft. om dette. Vi ved intet præcist om de enkelte medlemmers standpunkt til dette spørgsmål, hvilket man kun kan beklage nu mere end 10 år efter, at daværende kirkeminister Dorte Bennedsen sidst forsøgte at få præsterne væk fra menighedsrådenes formandsplads (jvf. Roesen's kirkeret 33 og 1974, 211 ff.). Advokat R. Dueholm, Tjæreborg, nævner, at nu har man i årevis hørt om præsternes store arbejdsbyrde, så derfor forstår han ikke modstanden imod, at præsten ikke kan være formand længere. Han mener, at forslaget er et skridt i den rigtige retning, og provsten burde heller ikke længere kunne være formand for provstiudvalget (MrBl 12, 1983, 408).

Ser man på menighedsrådenes arbejdsgiverfunktion overfor kirkefunktionærerne, så burde ikke alene præsterne og kirkefunktionærerne ikke kunne blive formænd, men kirkefunktionærerne skulle helt udelukkes fra at kunne få plads i menighedsrådet, vil jeg mene.

Aksel Astrup, Slagelse mener ikke, at præster bør være fødte medlemmer af menighedsrådene (MrBl 11, 1983, 377). Et menighedsrådsmedlem i Odense, lærer Niels Gertsen, mener ikke, at præster under nogen omstændigheder bør have stemmeret i personsager (MrBl 10, 1983, 334).

Til dette vil jeg henvise til, hvad J. C. Christensen sagde til socialdemokraten Borgbjerg under debatten om menighedsrådene i 1901. Borgbjerg fremkommer med en meget skarp indvending imod, at præsten skal være født *medlem* og *formand* for menighedsrådet. Dertil svarer J. C. Christensen, at uden præsterne er med, så bliver det ikke rigtige menighedsråd vi opretter (jvf. Ridsdagst. 1901-02, Ft. sp. 928 f., 1060 ff.).

Det skal nævnes, at ministeren i det kirkelige udvalg blev spurgt om grunden til, at hun havde udeladt dette punkt i lovforslaget. Hun svarede bl.a., at LafM i deres hørings svar ikke havde ment, at det var noget påtrængende problem, som burde løses ved lovindgreb. Dette bekræftedes også af LafM's hovedbestyrelse, der havde haft foretræde for udvalget.

Selvom modstanden imod den nye bestemmelse om rådighedsbeløbet (§ 26) var stor, var den med i det lovforslag, der blev fremlagt for Ft., og den var også med i det vedtagne lovforslag.

»Syv biskoppers mistillid til landets menighedsråd« skriver Arne G. Larsen, Kristeligt Pressebureau, i en kommentar til nogle biskoppers betænkeligheder imod liberaliseringen af rådighedsbeløbet (MrBl 1, 27). De svar, som biskopperne har givet om deres syn på § 26, er gengivet i MrBl 3, 99 ff., men det forekommer mig vanskeligt at se deres svar som udtryk for mistillid til landets menighedsråd. Biskop Helge Skov har givet det mest udførlige svar. Og han skriver, at med den ændring af rådighedsbeløbets anvendelse, der blev lovfæstet med ændringen af menighedsrådsloven den 26/4-73, blev der skabt mulighed for, at menighedsrådet kunne anvende rådighedsbeløbet til aktiviteter, der gik imod sognets præsts indstilling, og han mener, at den foreslåede ændring af bestemmelserne kan forstærke denne tendens. Desuden nævner han, at der dermed er skabt mulighed for, »at menighedsrådene udøver funktioner, som har meget lidt at gøre med deres status som administrative organer« (med et citat fra Roesen's kirkeret s. 48). Disse ord fra Skov er ikke udtryk for mistillid til menighedsrådene, men derimod er det en gentagelse af et gammelt grundtvigsk standpunkt, at menighedsrådene helst ikke skal have nogle »kirkelige« opgaver. For at bevare folkekirken og for at sikre dens karakter af »ikke-eksklusiv« institution, så må man indskrænke sig til de aktiviteter, der er bred og almindelig enighed om og helst undgå flertalsafgørelser, der kan gå imod præsten. Tillige mener han, at en større adgang til at give tilskud til kirkelige opgaver undergraver frivillighedsprincippet. For

at beskytte mindretallet må der udstedes centrale regler for anvendelsen af rådighedsbeløbet, skriver han (MrBl 3, 99 f.). Herluf Eriksen's, Johs. Johansen's, Olav C. Lindegaard's og Bertil Wiberg's betænkeligheder går i samme retning (smst. 100 f.). Th. Græsholdt og Johs. W. Jacobsen kan begge gå ind for liberaliseringen, men fastere bestemmelser for anvendelsen ønskes (smst.). Ole Bertelsen og Henrik Christiansen er de eneste, der ubetinget kan gå ind for forslaget (smst.). K. C. Holm udtaler sig på falderebet ikke om spørgsmålet (jvf. KD's leder 17/2, pastor H. Gamst-Pedersens læserb. 6/3).

Provst Sv. Ebbe Jacobsen tvivler på, at det vil blive lettere for menighedsrådene at udarbejde budgetterne og for provstiudvalgene at føre tilsyn med dem med den nye form for budgetlægning på dette punkt (MrBl 10, 1983, 349). E. Lund-Sørensen mener, at det vil blive en »næsten umulig og i hvert fald særdeles (u)populær (!) opgave« ... »at bortluge de værste vildskud«, ... »som de fleste provstiudvalg sikkert vil vige tilbage for.« (MrBl 10, 1983, 331 f.).

Præsteforeningen går også imod den nye bestemmelse i § 26 (jvf. PrfBl 49, 1983, 821 f.). Disse bemærkninger får Johs. Lind til at sige, at præsteforeningen har blandet sig i kirkepolitik, hvilket er præsteforeningen uvedkommende (PrfBl 2, 25). Hans opfattelse afvises pure af formanden, E. Albinus (smst. 25 f.). Det forekommer ikke helt rimeligt, at Erik Kjær-Pedersen med henvisning til den udsendte avis: »Forbøn for fred« opfordrer folketinget til at undlade at vedtage § 26 for at hindre, at et flertal i menighedsrådene bl.a. kan tildele FDF/FPF og KFUM og K penge af rådighedsbeløbet (PrfBl 20, 338 ff.).

I en kommentar i MrBl med overskriften: Menighedsrådene skal styrkes, siger kirkeministeren, at bestemmelsen i § 26 er den, hun lægger størst vægt på, for derved får menighedsrådene større kompetence. Til de mange modstandere af liberaliseringen siger hun, at ved den seneste ændring i 1973 så mange, at kimen blev lagt til alvorlige kirkepolitiske modsætninger mellem menighedsråd og præst, men virkningen af bestemmelsen siden da har vist, at denne frygt var stærkt overdrevet, og det samme vil vise sig at være tilfældet med denne lov, skriver hun (smst. 3, 76 f.).

1. beh. af lovforslaget i Ft. den 22/2 (jvf. Ft. sp. 1077 ff.) blev kort og viste, at der var en generel tilslutning til forslaget. Alle ordførere omtalte det positive i de nye bestemmelser om rådighedsbeløbet (§ 26). Dog konstaterede Mette Madsen (V) med glæde, at der i lovforslaget står, at det arbejde menighedsrådet støtter, skal være til gavn for det kirkelige liv i sognet m.m., men hun ønskede at få oplyst, »hvem der

så afgør, om det, et flertal har vedtaget at støtte, er til fremme af det kirkelige liv.« (Ft. sp. 1080). I sit 1. svar giver ministeren ikke noget klart svar på dette spørgsmål, idet hun siger, at provstiudvalgene som budgetapproberende myndighed må påse, at lovens regler overholdes. Skulle der opstå uenighed, så kan man prøve at spørge i ministeriet, hvordan man nu skal fortolke den lovbestemmelse (Ft. sp. 1084 f.). Dette svar er Mette Madsen ikke helt tilfreds med, eftersom hun forstår bemærkningerne til lovforslaget således, »at provstiudvalget ikke har nogen indflydelse på ... ideologiske beslutninger, der bliver truffet i menighedsrådene.« Og hun ønsker, at det i folketingsudvalget kan klargøres »helt præcist: hvor langt går provstiudvalgets myndighed med at approbere beslutningerne som helhed og ikke kun ud fra budgetterne?« (Ft. sp. 1085 f.). KM slår fast, at provstiudvalgets opgave først og fremmest er økonomisk og ikke ideologisk, men det skal »påse, at man rent juridisk har holdt sig indenfor lovens bestemmelser.« (Ft. sp. 1087).

Under udvalgsarbejdet får ministeren bl.a. stillet spørgsmålet (nr. 14), om disse bemærkninger under 1. beh. skal forstås således, »at det er menighedsråd og provstiudvalg, der tilsammen afgør, om en aktivitet er til »fremme af det kirkelige liv i sognet, pastoratet eller kommunen«?» (jvf. betækn. Ft. Till. B. sp. 359 ff.). Dette kan ministeren svare bekræftende på, for så vidt menighedsråd og provstiudvalg er enige, men finder et provstiudvalg, at et tilskud klart falder uden for loven, så har provstiudvalget pligt til at sørge for, at udgiften udgår af budgettet. Men, slutter ministeren, »provstiudvalgets afgørelse kan indbringes for kirkeministeriet.« (smst.).

Dette svar lægger et mindretal i udvalget (C, V og B) stor vægt på.

Under 1. beh. beklagede SF's Inger Harms, at præsten stadig kan blive formand og næstformand ifølge lovforslaget, og under udvalgsarbejdet fremsætter hun det ændringsforslag, at formanden vælges blandt de *valgte* medlemmer af menighedsrådet. S's medlemmer af udvalget er i princippet enige med SF, men man ønsker, idet man henviser til tilkendegivelser fra LafM, at overlade dette spørgsmål til de enkelte menighedsråd og vil ikke afskære de få menighedsråd, der ønsker det, fra at vælge en præst som formand eller næstformand. S's medlemmer erkender, at præsten som formand i nogen grad kommer til at stå som sin egen arbejdsgiver (Ft. Till. B. sp. 359 ff.).

Den meget korte 2. beh. den 4/5 drejede sig kun om de to ovennævnte spørgsmål (jvf. Ft. sp. 5506 ff.). Inger Harms anbefaler SF's ændringsforslag til vedtagelse og kan ikke forstå, at man kan gå imod forslaget med den begrundelse, at LafM ikke kan anbefale det. Hun

nævner, at antallet af præster i LafM er »betragteligt. Selv da Landsforeningen var i deputation i udvalget, var det en præst, der første ordet.« (smst. sp. 5507). Mette Madsen siger, at det som V sammen med C og B fik ind i betænkningen (jvf. ovenfor), skal opfattes »som en vejledning for dem, der nu skal bruge denne lov« (smst. sp. 5509).

Ved 3. beh. den 16/5 blev forslaget uden debat vedtaget med 122 st. for 4 (VS) imod (jvf. Ft. sp. 6085, loven i Till. C. sp. 271).

1.1.3 Ny økonomilov. Allerede i efteråret 83 offentliggør kirkeministeren et udkast til en ny lov om folkekirkens økonomi (jvf. MrBl 12, 1983, 398 ff.). Lovens hovedformål var at samle bestemmelserne om folkekirkens økonomi i én lov, bestemmelser der nu er spredt i mange love. Selvom hovedsigtet altså var en systematisering af de enkelte bestemmelser, en fortsættelse af det arbejde, der blev påbegyndt med den nye valglov og menighedsrådslov, så var der også saglige ændringer af hidtidig praksis i udkastet. En del ændringer blev begrundet med, at det skulle blive mere gennemslagskraftigt at bruge loven (jvf. kirkeministeren i MrBl 5, 148).

Hidtil har kirkeministeriet kunnet bruge op til 4% af landskirkeskatten til nedbringelse af størrelsen af den lokale kirkelige ligning i kommuner, der har en ekstrem høj kirkeskat, det drejer sig især om mindre kommuner med mange middelalderkirker. Denne procentsats foreslås forhøjet til 6 (§ 13). Selvom denne forhøjelse ikke kan afhjælpe nær alle skævheder i kirkeskatten landet over, vil det kunne give et mærkbart tilskud til de særligt hårdt belastede kommuner, fastslår ministeren i bemærkningerne til denne § i lovforslaget (MrBl 12, 403). Desuden foreslås statens tilskud til præste- og provstelønninger nedsat fra de nuværende 60% til 40% af lønnen (§ 19). Reelt udgør statens nuværende tilskud af alle præsters samlede lønsum kun 50%, fordi staten intet tilskud giver til præsternes rådighedstillæg og hjælpepræsters løn. Med det nye forslag bliver statens tilskud på 40% af samtlige præsters og provsters fulde løn. Derudover overtager staten den fulde pensionsudgift for præster og provster (jvf. bemærkningerne til lovforslagets § 19 smst.). Og ifølge en opstilling smst. bliver omlægningen næsten udgiftsneutral for staten, d.v.s., at statens reelle andel af den nuværende løn og pension til præster udgør ca. 40% og ikke som nævnt ovenfor 50%. Derudover fjerner staten sine tilskud til andre mindre områder, men derimod forøger den tilskudet til restaureringer af kirkebygninger ganske betragteligt. Det er nævnt i bemærkningerne til § 19, at udgangspunktet for revisionen af bestemmelserne om statens tilskud til folkekirken har været, at statens tilskud hverken skulle *forhøjes* eller *nedsættes*. Med dette som udgangspunkt og de tidligere nævnte ændrin-

ger in mente skal man se det regneeksempel, som ministeren har opstillet for forhøjelsen af statens tilskud til kirkerestaureringer. Udgangspunktet er finansloven for 83, hvor statens tilskud til restaureringer er opført med 3.240.000 kr., og med den nye lov vil dette tilskud blive forhøjet til knapt 14,5 mill. kr.

I formandsberetningen på præsteforeningens repræsentantskabsmøde gør Albinus opmærksom på, at med dette lovforslag er der åbnet mulighed for, at statens tilskud til folkekirken formindskes (PrfBl 16, 262).

Loven blev fremsat i folketinget den 4/4 (jvf. Ft. sp. 3647 ff., forslaget i Till. A. sp. 3781 ff.). Ved 1. beh. den 10/4 fik lovforslaget en overvejende positiv modtagelse, men det blev ikke færdigbehandlet i denne samling (jvf. Ft. sp. 4277).

Den nye kirkeminister, Mette Madsen, fremlagde forslaget på ny næsten uændret den 10/10 (jvf. Ft. sp. 424 ff.). Den eneste ændring af betydning var, at lovforslaget giver staten mulighed for at give »tilskud til opretholdelse og restaurering af særlig bevaringsværdige gravminder.«! (Ft. sp. 424). Ved 1. beh. den 17/10 gav alle partier tilslutning til lovforslaget (Ft. sp. 651 ff.). Til 2. beh. den 7/12 var der i betænkn. fra den 5/12 (Ft. Till. B. sp. 135 ff.) stillet 9 ændringsforslag, der alle uden debat og afstemning blev vedtaget (jvf. Ft. sp. 3454 f.).

Fra udvalgsarbejdet skal det nævnes, at LafM kom med forslag om, at binde størrelsen af restaureringstilskuddet fra staten til at være en fast procentdel af statens samlede tilskud til folkekirken. Endelig giver udvalgsarbejdet – på baggrund af en artikel i KD den 5/11 – anledning til, at ministeren kommer med forslag om, at § 20, stk. 1, nr. 3 udgår, og dermed skal lønnen til døvepræster udredes på samme måde som til andre præster. Desuden siger ministeren, at hun overvejer at ændre beføjelserne for de døves menighedsråd, så de får beføjelser så lig med landets øvrige menighedsråd som muligt (jvf. dels ministerens svar til udvalget på spørgsmålet, og dels bemærkningerne til ændringsforslag nr. 8, Till. B. smst.). Og det er netop statens besparelser på disse døvepræstelønninger (i 1985 1,4 mill. kr.), der giver ministeren mulighed for at oprette yderligere nogle præstestillinger (jvf. smst.).

Det skal også nævnes, at de 14,5 mill. kr. til kirkerestaureringer hvert år skal optages på finansloven. Både i det forslag der blev forelagt for Ft. og i den endelige lov blev det tilføjet, at beløbet skulle være mindst 14 mill. kr. årligt. Så det er op til Ft., om den nye økonomilov fremover skal være udgiftsneutral for staten, eller om man falder for fristelsen til at spare der, når de 14 mill. er blevet udhulet af inflationen!

Loven blev vedtaget ved 3. beh. den 11/12 med 137 st. for (jvf. Ft. sp. 3596 f.), og den skal gælde fra den 1/1-86.

1.1.4 Ændring af sognebåndsløsningen. Ved den lille regeringsomdannelse den 24/7 afløste Mette Madsen Elsebeth Koch-Pedersen som kirkeminister. I sin afskedshilsen til hende siger præsteforeningens formand, at »Energiske mennesker kommer lettere på kollisionskurs med andre end sindige gør.« (PrfBl 32, 505 f., jvf. KD 11/8).

Kort efter sin tiltræden bebuder den nye minister, at hun vil fremskynde en revision af loven om kirkers brug. Og da denne lov indeholder bestemmelser om sognebåndsløsning, skal det overvejes om disse regler skal ændres. Mette Madsen mener, at tiden er løbet fra bestemmelsen om, at man skal løse sognebånd til en bestemt præst, der endda kan sige nej til at modtage én. Derimod mener hun, at man skal kunne løse sognebånd til det *sogn*, som man føler sig knyttet til. Desuden mener hun, at sognebåndsløsning forsat skal give mulighed for at blive medlem af menighedsrådet i sognet, som man knytter sig til (jvf. MrBl 8, 248). Det skal nævnes, at disse tanker ikke er ganske nye, men var allerede fremsat i en betænkn. fra 1976 om kirkers brug (jvf. 1977, 182). Poul Dam er én af dem, som i lang tid har set med stor uvilje på de gældende regler for sognebåndsløsning. I en artikel: »Kirken og dens forfatning« (Årbog for Københavns stift 1981-82, 8), foreslår han, at sognebåndsløsere ikke skal kunne vælges til menighedsrådet. Pastor Svend Biørn gør opmærksom på, at den nuværende ordning bygger på frihed, med den påtænkte ændring bliver det en ret for ethvert folkekirkemedlem. Hvem skal afgøre om tilknytningen til sognet er så stærk, at vedkommende kan få lov til at løse sognebånd?, spørger han. Med indførelse af en sådan ordning forflygtiges sognebevistheden. »Hvis man har ret til at benytte hvilken kirke og hvilken præst, man vil, kommer det med tiden til at betyde sognemenighedens død. Så har man ikke længere en bestemt kirke, der er ens egen – og man har ikke sin egen præst. Og præsten vil ikke mere vide, hvem han eller hun er præst for.« (MrBl 10, 304 f., jvf. PrfBl 38, 620 ff., MrBl 1, 1985, 22 f.; jvf. desuden pastor Svend Konggaard i PrfBl 46, 766 f.). Menighedsrådsformand Chr. Jørgensen i Hyltebjerg i København hilser ministerens nye tanker velkommen og mener, at Svend Biørn's frygt for sogne-menigheden er helt ubegrundet. Derimod mener han, at den nye ordning vil betyde en større frihed for borgerne (MrBl 11, 360 f.). Arne G. Larsen opfordrer ministeren til at træde varsomt, når det gælder ændringen af bestemmelserne om sognebåndsløsning. Man bør ikke glemme, at det er en af de gamle kirkelige frihedslove, der helt ændrer karakter, såfremt der sker en ændring i den bebudede retning (DKt 23,

357 f.). Peter Balslev-Clausen hævder (smst. 375 ff.) derimod, at den almindeligste grund til, at man nu løser sognebånd, er, at det er nødvendigt for at kunne komme til at sidde i menighedsrådet, der hvor man går i kirke. Dette fænomen er særligt udbredt i og omkring København, fastslår han. Han foreslår, at nye bestemmelser om sognesbåndsløsning sikrer, at sognebåndsløsning ikke giver sognebåndsløseren kirkepolitiske rettigheder, men derimod kun rettigheder »af sjælesørgeskirkelig art.« 5 københavnske præster siger i en henvendelse til kirkeministeren, at en præst skal kunne sige nej til at modtage en sognebåndsløser, ellers bliver det muligt for »en politisk vælgerforening, en loge eller faglig forening« kollektivt at løse sognebånd til et sogn og dermed »overtage« kirken (KD 6/11).

Så langt debatten i efteråret 84, og det skal lige nævnes, at ministeren sendte et udkast til et lovforslag i den bebudede retning til høring i februar måned 1985.

1.1.5 Ændring af adgangen til præsteembeder. Igennem længere tid har det været ventet, at kirkeministeren ville komme med et lovforslag om ændring af adgangen til præsteembeder i folkekirken (jvf. Albinus i PrfBl 1, 1 f.). I 1984 skete der ikke noget, men den 23/1-85 fremsatte kirkeministeren et forslag til Lov om ændring af lov om adgang til præsteembeder i folkekirken (Ft. sp. 4664 f., forslaget i Till. A. sp. 2515 ff.). Forslaget indeholdt kun en ophævelse af § 2, stk. 1, nr. 3 (akademikerparagraffen) i loven fra 1962. I bemærkningerne til forslaget nævnes det, at en bedømmelse af det resultat, der er kommet ud af 7. maj udvalgets arbejde (formand, biskop Herluf Eriksen), og af de teologiske fakulteters forslag (gengivet i MrBl 12, 1983, 414 ff.) fra efteråret 1983, har vist, at tiden endnu ikke er moden til en endelig stillingtagen til, hvilken løsning, der skal vælges. I samme retning går de svar, som kirkeministeriets forslag, der blev udarbejdet i foråret 84, affødte, da det blev forelagt for biskopperne, de teologiske fakulteter, præsteforeningen og LafM. Førend en endelig revision af loven om adgang til præsteembeder skal der ske et fornyet udvalgsarbejde, og det er ministerens hensigt, at der straks efter behandlingen af dette lovforslag nedsættes et nyt udvalg også med deltagelse af de politiske partier til at fremkomme med et løsningsforslag.

Om baggrunden for at ophæve akademikerparagraffen siger hun, at oprindelig var bestemmelsen uden tvivl ment som en mulighed for at skabe en bredere rekruttering til præstestillinger med henblik på at skabe fornyelse og nye perspektiver i folkekirken. Man havde antaget, »at der kun ville blive tale om et højst begrænset antal personer, som kunne tænke sig at benytte sig af hjemmelen«. I tresserne blev der også

kun givet én tilladelse årligt i gennemsnit, og i løbet af 70'erne steg antallet til 8 årligt. Men efter 1980 er der kommet en afgørende stigning: 1981, 14; 1982, 18; 1983, 19 og i 1984, 22. Samtidigt er antallet af arbejdsløse (arbejdsløshedsforsikrede) teologer steget til næsten 100 i 84. Disse tal skal ses på baggrund af, at 84-antallet på 22 svarer til godt $\frac{1}{3}$ af folkekirkens samlede behov for tilgang af nye præster. Hun gør også opmærksom på, at det i stigende grad er unge akademikere med ingen eller kun lidt erhvervs erfaring, der søger at blive præst på denne måde, mens det oprindeligt havde været hensigten at få præster med en anden erhvervs erfaring ad denne vej (jvf. Ft. sp. 4664 f. og Till. A. sp. 2515 ff.).

Lovforslaget fik en let gang gennem Ft. og blev hurtigt vedtaget ved 3. beh. den 14/3 (jvf. Ft. sp. 7384).

1.2. Folkekirkens ansatte

1.2.1 *Ny biskop på Fyn.* Allerede tidligt på året bebudede biskop K. C. Holm, Odense, at han ville trække sig tilbage før end han blev 70, nemlig ved udgangen af august måned. Dermed var det første signal givet til kampen om den fynske bispestol.

Hele 5 kandidater – det største antal nogensinde på Fyn – klarede at komme igennem nåleøjet og fik samlet mindst 75 stillere blandt menighedsrådsmedlemmer og præster på Fyn. Anmeldelse af kandidater skulle ske til den fynske stiftsøvrighed senest den 8/6 kl. 16.00 (KD 16/5). Valgets resultat forelå onsdag den 25/7. På baggrund af de mange kandidater var resultatet overraskende klar, især da en prognose havde vist, at Lind og Severin ville få ca. 32% af stemmerne hver (KD 26/7). Af de 1813 afgivne stemmer fik provst Vincent Lind, Dalum, 739, hvilket var 160 mere end den nærmeste konkurrent provst P. E. Severin, Jordløse, der fik 579, langt mindre, 226 fik den fvh. dogmatikprofessor, nuværende domprovst Ole Jensen, Maribo, mens frimenighedspræst Niels Thomsen, Ryslinge og sognepræst C. E. Wisbom, Svanninge var næsten jævnbyrdige i bunden med henholdsvis 134 og 130 stemmer (KD 26/7).

Den nye biskop betegner sig selv som grundtvigianer, men ikke som tilhænger af den tidehvervske fløj (KD 26/7).

Den 6/8 kan KD oplyse, at Vincent Lind som ventet er beskikket til Fyn's biskop fra den 1/9. Bispevielsen skete i Skt. Knuds kirke i Odense, den 2/9 ved Københavns biskop, Ole Bertelsen.

Denne bispevielse får Jens Kvist til at stille spørgsmålet, om en bispevielse nu også er nødvendigt. Han er jo tidligere blevet indviet til

præst. Men indsættes som biskop, det skal han. Men hvorfor skal den indsættelse ske af Københavns biskop?, spørger han. Kunne han ikke indsættes af forgængeren eller af en anden af stiftets præster, f.eks. af domprovsten, den længst siddende provst eller præst eller måske af en af ordinanden selv udpeget præst? Men »Bare ikke af en ærkebiskop!« (DKt 21, 330 f.).

1.2.2 Ny vicebiskop på Grønland. Først på året blev det klart, at Grønland skulle have en ny vicebiskop, idet Jens Chr. Chemnitz fra den 1/3 skulle være præst for den grønlandske menighed i Danmark.

Derfor skulle der for første gang holdes bispevalg på Grønland, eftersom Chemnitz, da kirken blev overført til hjemmestyret i 1980, som landsprovst siden 1973 blev indviet til biskop uden valg. Derfor gik kirkeministeriet straks i gang med at udarbejde de nærmere bestemmelser for et vicebiskopvalg på Grønland (KD 27/1).

Ved valget opnåede ingen af de 4 kandidater 50% af stemmerne, og derfor skulle Københavns biskop udtale sig om kandidaterne, førend landsstyret kunne foretage en indstilling (KD 17/5). Valgt blev pastor Kristian Mørch, Jacobshavn, der fik næstflest (93) stemmer. Han blev indviet ved en gudstjeneste i Godthåb, den 16/9 af Ole Bertelsen. Indvielsen blev bl.a. overværet af dronningen og kirkeministeren (KD 12/9, 18/9).

Knap var vicebispevielsen i Godthåb overstået, førend Grønlandsposten kan meddele, at der er enighed imellem de grønlandske gejstlige og politikere om at støtte Preben Lange's landstingsforslag om, at Grønland skal have sin egen biskop (KD 20/11).

1.2.3 Provsteudnævnelser. Efter længere tids debat om indførelse af regler til demokratisering af provsteudnævnelser udsendte kirkeministeriet den 30/3 et »Cirkulære om ændret fremgangsmåde i forbindelse med udnævnelser i provstestillinger«. I en nytårsrapport slår præsteforeningens formand, Erling Albinus, fast, at hverken præster, provster eller biskopperne har ønsket en ændret procedure ved provsteudnævnelser (PrfBl 1,1 ff.). Lars Holm mener, at det kun er Ft., der har ønsket denne ændring, ikke engang menighedsrådene! (DKt 8, 120 f., det er vist tvivlsomt, at han har ret i det, jvf. KD 31/3).

Efter disse nye regler indkalder biskoppen de af provstiets præster, der ikke har søgt provstestillingen, til et møde og orienterer dem om alle ansøgerne, hvorefter de får lejlighed til at udtale sig om dem. Herefter udtager biskoppen de tre ansøgere, som han vil indstille til kirkeministeren. Forinden denne indstilling sker, indkaldes 2 repræsentanter for hvert menighedsråd i provstiet til et møde med biskoppen, hvor han meddeler, hvilke 3 han vil indstille. Det må pointeres, at

menighedsrådene i princippet ikke kender navnet på nogen ansøger overhovedet, når de udvælger deres repræsentanter, der ligeledes *kun* får at vide, hvem de 3 ansøgere er, som biskoppen vil indstille. Når mødets deltagere har haft lejlighed til at udtale sig om, i hvilken rækkefølge de 3 bør indstilles, evt. ved en skriftlig afstemning, så er deres mission slut. Såfremt mødets deltagere og biskoppen har samme ansøger som nr. 1, skal vedkommende udnævnes af ministeren.

I sin tale på LafM's årsmøde på Nyborg Strand sagde kirkeministeren, at hun for et år siden lovede Ft. at gennemføre en forsøgsordning, men på grund af præsteforeningens store modstand (jvf. bl.a. PrfBl 1, 1 f.; 16, 260 f.) er den først kommet nu (MrBl 6-7, 183). På samme årsmøde fik forsøgsordningen kun ublide ord med på vejen (MrBl 8, 240 ff., jvf. KD 4/6). Menighedsrådsmedlemmer i Nordvestsjælland, der havde været med til at vælge provst efter forsøgsordningen, betegnede den som »yderst utilfredsstillende. Hvis en demokratisering er tilsigtet, er hensigten ikke opnået.« (MrBl 9, 270).

Efter at der er udnævnt ca. 10 provster efter forsøgsordningen, er kirkeministeriet i dec. måned ved at indhente kommentarer om forsøgsordningen. Anker Honoré siger til KD 12/12 på vegne af LafM, at demokratiet ikke helt kommer til udtryk i cirkulæret, men han tror ikke, at man kommer væk fra den demokratiseringsproces, der dermed er påbegyndt. Kontorchef K. Bagger siger til KD (5/1-85), at ordningen ikke kan fortsætte i sin nuværende form. I MrBl (1, 1985, 10) oplyses det, at forsøgsordningen snarest kan ventes ændret, det sker med et cirkulære af den 30/1-85, hvor prøveordningen ophæves med øjeblikkelig virkning.

1.2.3.1 Udnævnelse af ikke-teolog til provst. Ved at udnævne sognepræst Otto Eie til provst for Bispebjerg-Brønshøj provsti erkendte kirkeministeriet efter 5 måneders tøven, at en kåret præst, der ikke har været i embedet i fulde 7 år, kan udnævnes til provst (KD 18/9).

1.2.4 Ny døvepræst i det midtjyske. En udnævnelse af en sognepræst til den midtjyske døve-menighed i efteråret 84 gav anledning til nogen debat og kirkeministerens tilsagn om at overveje døvepræsternes status (KD 22/11 jvf. 5/11). Ved afstemningen i de døves menighedsråd om, hvem af ansøgerne, man ville indstille som nr. 1 til det ledige embede, faldt de 4 stemmer på en læreruddannet døvelærer og 2 på teologisk uddannet præst. Biskop Herluf Eriksen Århus indstillede til kirkeminister Mette Madsen, at teologen skulle udnævnes, hvilket skete, selvom det var klart, at han skulle have lært døvesprog, førend han kunne fungere som præst i fuldt omfang. Da biskoppens indstilling vakte protest, påpegede Herluf Eriksen, at efter reglerne laver de døves menig-

hedsråd ikke en rigtig indstilling, men kun en udtalelse (KD 15/11, jvf. KD 16/11 og 24/11).

1.2.5 Præsternes arbejdsforhold. Pr. 1/1-83 indførte kirkeministeriet et midlertidigt stop for oprettelse af nye præstestillinger. Den 14/3-84 meddeler ministeriet, at dette stillingsstop bliver permanent. Samtidigt beder man biskopperne og præsteforeningen om at udtale sig om et udkast til en cirkulæreskrivelse af den 14/3 om ændrede regler for nedlæggelse af præstestillinger og oprettelse af nye. Hovedindholdet af dette udkast er, at fordelingen af præstestillinger fremtidigt skal ske stiftsvis efter biskoppernes indstilling, som kirkeministeriet vil lægge afgørende vægt på. Princippet i ordningen er, at skal en biskop have oprettet en ny stilling i sit stift – f.eks. et sted, hvor der bygges en ny kirke – så skal han forinden have nedlagt en stilling andetsteds i sit stift (jvf. KD 19/5).

Denne nyordning afvises på det kraftigste af præsteforeningen, dels fordi, der er brug for flere præster, og dels fordi, ministeriet derved skubber afgørelsen af disse vanskelige sager fra sig til biskopperne (PrfBl 15, 250 f.). I en henvendelse til præsteforeningen (PrfBl 21, 356, jvf. MrBl 6-7, 182 f.) gør Elsebeth Koch-Pedersen opmærksom på, at stillingsstoppet skyldes, at regeringen har indført totalbudgetlægning for de enkelte ministerier, hvilket betyder, at merforbrug på et område skal kompenseres ved besparelser på andre områder. Hun kan oplyse, at ved besparelser på andre konti i ministeriet har hun i 1984 fundet penge til at oprette 5 nye præstestillinger, hun vil ikke afvise, at der ad den vej kan oprettes flere nye stillinger i de kommende år.

KD kan den 22/11 berette, at den nye kirkeminister efter et samråd med folketingets kirkeudvalg har oplyst, at der ved omrokering på ministeriets konti har vist sig mulighed for at oprette 18 nye fuldtidspræstestillinger i 1986, men hun ved endnu ikke, hvor i landet de oprettes. Dette er præsteforeningen glædeligt overrasket over (KD 23/11).

Præsteforeningens formand nævner i sin nytårsrapport (PrfBl 1, 1 ff.), at arbejdet med at udarbejde en beskrivelse af præsternes arbejdsvilkår skrider frem. Folkekirkens strukturproblemer set i lyset af præstestillingen presser sig på, især fordi der ikke er præstestillinger nok, skriver han. Problemet er, at »Små pastorater vil ikke af med deres præst, store sogne kan ikke få en ekstra.« Men generelt set afviser præsteforeningen, at problemet skal løses ved ansættelse af kvoterede præster, der er noget andet end kvoterede hjælpepræster, som præsteforeningen har godkendt som en nødvendig løsning i visse sogne. Dette

synspunkt støttes af en række præster fra Lolland i et læserbrev i PrfBl 3, 41 f.

Albinus noterer sig med tilfredshed, at kirkeministeren (Elsebeth Koch-Pedersen) vil gøre meget for at bevare de små sogne. »Men de små sogne må ikke bevares for enhver pris«, skriver han. Det er klart, at det er urimeligt med 4-sogns pastorater, det burde højst være 2. Og derefter kommer han med en vigtig udtalelse: »Det kan derfor være på tide at høre efter de røster, der har talt om at lægge kirker i mølpose. Det kan i hvert fald ikke være rimeligt, at der i et luthersk land skal holdes gudstjeneste, bare fordi« kirken ligger der, selvom befolkningsunderlaget er væk. Jvf. dertil biskop Græsholt's randbemærkning i KD den 26/1. Som svar til de lollandske præsters læserbrev skriver Albinus, at han kunne ønske, at andre end præsteforeningens medlemmer ville støtte hovedbestyrelsen i dens krav om flere præstestillinger. Og han nævner, at det ville lune svært og have betydelig slagkraft, hvis LafM ville stå bag kravet (PrfBl 3, 41 f.; jvf. 16, 253 ff., især 254, hvor hans beretning til præsteforeningens repræsentantskab gengives).

På LafM's årsmøde i juni er der – ifølge referatet – kun én, nemlig sognepræst Erling Jensen, der slår til lyd for oprettelse af flere præstestillinger. Han nævner, at der er en akut præstemangel på 62 stillinger (MrBl 8, 239 f.). Det samme er et medlem af præsteforeningens hovedbestyrelse, Niels E. Gunnet, inde på i et indslag i TV-avisen den 21/6. Jvf. samme i DKt 14, 216 f., hvor han nævner, »at der i ministeriet ligger ca. 25 velbegrundede ansøgninger om faste præstestillinger, ...« Derudover nævner han, at præsteforeningen har påvist, at den øjeblikkelige mangel er på mindst 60 præstestillinger. I den forbindelse finder han det ganske uacceptabelt – som foreslået af kirkeministeren –, at en tilpasning af præstestillingerne skal ske stiftsvis og administreres af biskopperne.

I MrBl (11, 302, jvf. KD 16/8 og DKt 20, 304 ff.) kom der et lille pip imod kirkeministerens ansættelsesstop fra medlemmer af Ribe amts menighedsrådsforening, der havde været samlet til en drøftelse af folkekirkens nuværende situation (henvendelsen er underskrevet af mødets dirigent provst (!) Finn Riber Jensen).

Det synes at være rigtigt, at det er svært at få en kraftig opbakning fra menighedsrådene til kravet om flere præstestillinger. Dog siger den nyvalgte formand for LafM, Orla E. Ervolder, at situationen er alvorlig, og at han kan bakke kravet om flere præstestillinger op (KD 25/10). Jvf. biskoppernes henvendelse til de nye menighedsråd (MrBl 11, 365).

KD skriver i en leder den 25/6, at det er urimeligt, at præsteforeningens formand afviser (KD 22/6), at det skulle være muligt, at der i hvert stift stilles et par ordinerede teologiske kandidater til rådighed som ferie afløser for præster.

I et svar til Landsforeningen af Landsbysamfund siger kirkeministeren, at der *ikke* er ansættelsesstop for præster, som foreningen påstår, tværtimod er der i 1984 oprettet 5 nye stillinger, og der vil sikkert i de kommende år blive oprettet flere stillinger. Men derimod vil hun ikke oprette flere hjælpepræstestillinger. Med ændringer i befolkningssammensætningen vil det blive nødvendigt at ændre pastoratsgrænser og sammenlægge sogne, men jeg vil være varsom med ændringer i den retning, fastslår hun (KD 21/9, jvf. kontorchef K. Bagger 9/3).

KD fastslår i en leder (24/9), at »På lidt længere sigt må løsningen være, at præsteembederne betales over kirkeskatten og bliver finansloven uvedkommende«.

Redaktør Bent Skougaard-Jørgensen skriver i en randbemærkning i KD (21/7), »at præsterne slet ikke skal have nogen arbejdstid, men at præstegerningen generelt bør være en livsform, som præsten vælger af lyst uden at skele til nogen anden klokke end kirkeklokken.« Denne udtalelse er foranlediget af, at sognepræst Egon Lausen i en randbemærkning (KD 13/7) fremhæver, at en undersøgelse har vist, at præsters gennemsnitlige arbejdstid er 51,4 timer ugentlig. Dette indlæg fremkalder nogle reaktioner i KD fra nogle yngre præster. Jens Bøggild skriver, at de tider uigenkaldeligt er forbi, hvor et præstepar havde *tiden* og ikke bare arbejdstiden til at betjene sognet (KD 2/8). Noget lignende skriver Henrik E. Frederiksen i en kommentar i KD 4/8. Tommy Hegner konstaterer i en randbemærkning (KD 14/8), at det ser »ud til, at vore ældre kolleger klarer sig.« Bent Skougaard-Jørgensen stiller spørgsmålet: »Hvad vil I præster egentlig med jeres præstegerning?« (KD 18/8).

Ingen lægfolk meldte sig i denne debat, dens form og indhold viser vel lidt af forståelseskløften imellem præst og menighed, og denne kløft er vel også grunden til, at så få kirkeligt aktive lægfolk og menighedsrådsmedlemmer bakker op om præsternes krav om flere præstestillinger. Det er bemærkelsesværdigt, at ingen – så vidt mig bekendt – yngre præster fra kirkens højrefløj har ytret sig om præsternes arbejdsvilkår!

Et mere kontant og let forståeligt krav om bedre præsteligt betjening kom fra forældre til 10 børn i Ellidshøj sogn syd for Ålborg. De kræver, at deres børn skal gå til *præst* hos en præst og *ikke* hos en konfirmandlærer. Forklaringen på konfirmandlæreren er, at ingen præst er *pligtig* til at tage mere end 3 hold konfirmander (KD 24/8).

1.3 Pastorseminariet

Midt på sommeren kom 7. maj-udvalgets betænkn. om ændring af præsters pastoralteologiske uddannelse. De to ændringsforslag, der vakte mest opsigt var: 1) at den teologiske kandidat sideløbende med undervisningen på pastorseminariet skulle følge arbejdet hos en fastansat præst, 2) at han/hun derefter skulle tilbydes en 5 måneders praktikperiode enten som ordineret midlertidigt hjælpepræst eller uordineret turnuskandidat. I disse 5 måneder skulle kandidaten have laveste akademikerløn. Ordningen foreslås indført som en forsøgsordning i 2 år og ville indebære en oprettelse af 35 praktikstillinger, hvilket kirkeminister Elsebeth Koch-Pedersen anslår til at ville koste staten ca. 8 mill. kr. om året, derfor kan hun ikke acceptere ordningen (KD 29/6).

Lars Holm (DKt 17, 255 f.) mener, at det er et spændende forslag. Faget praktisk teologi har i mange år ført en hensygnende tilværelse ved universiteterne, og han tror, at iværksættelsen af det nævnte forslag vil øge respekten for pastorseminariet.

Menighedsfakultetets landssekretær, Kurt Larsen, skriver i en kronik (KD 27/7), at en praktikordning i mange år har stået højt på mange stud. teol.-ers ønskeseddel. Og forslaget er jo ikke udtryk for nogen revolution af præsteuddannelsen, og derfor mener han, at forslaget må kunne finde støtte i alle kredse. Forslaget er et klart fremskridt, skriver han, og derfor finder han det uheldigt, at det stoppes af ministeren, fordi det vil koste staten 8 mill. kr. Det er hans opfattelse, at såfremt denne udgift havde ligget indenfor de kirkelige råds egne ansvarsområder, så ville det blive prioriteret meget højt.

1.4 Menighedsrådene

Udover den nye kirkelovgivning, som allerede er omtalt ovenfor, er der to forhold, der skal behandles herunder: 1. Erik Davidsen's afgang som formand for LafM, og 2. menighedsrådsvalget i efteråret.

1.4.1 Erik Davidsen's afgang som formand. Det vakte megen omtale, hos nogle forbløffelse eller harme, hos andre glæde, at LafM's bestyrelse på det bestyrelsesmøde, der fulgte umiddelbart efter årsmødet i juni, ikke genvalgte sin formand gennem mange år, grovsmed Erik Davidsen, men valgte derimod den forholdsvis ukendte politiassistent Orla E. Ervolder, som man beredvilligt gjorde opmærksomt, tilhørte IM og desuden var konservativt byrådsmedlem i Viborg.

Det er naturligt, at man stiller sig spørgsmålet, hvad førte til Davidsen's fald som formand? Selv sagde han, »Det er en politisk demonstration«. En fra arbejderbevægelsen »er blevet vraget af den etablere-

de kirke«. »Borgerliggørelsen i Danmark har nu også fået sin konsekvens i folkekirken«. (KD 4/6). I samme retning går hans partifælle, folketingsmand Søren Nørgård Sørensen, i en randbemærkning i KD (4/7). Han lægger vægt på, at det er den socialdemokratiske formand, der er blevet gået til fordel for en konservativ IM mand. Det er hans partitilhørsforhold, der har fået hans modstandere til at svinge hammeren over ham som en af folkekirkens socialdemokrater. Og han fortsætter: »Dermed er menighedsrådenes arbejde blevet en politisk kampplads – i stedet for et forum for meningsudveksling blandt kristne.« Men de socialdemokratiske menighedsrådsmedlemmer må *blive* i folkekirken og kæmpe for den »absolutte forkyndelsesfrihed«, og derfor undrer det ham, »at HK's formand, Jørgen Eiberg, truer med at melde sig ud af folkekirken i protest mod valget af en borgerlig formand.« Pastor Susan Steen, Silkeborg, gør Søren Nørgård Sørensen opmærksom på, at han tager fejl. Det skete har intet med en borgerliggørelse af kirken at gøre, hvad Erik Davidsen selv indrømmer ved, at han til TV »udtalte, at såvel socialdemokrater som ikke-socialdemokrater var gået imod ham som formand« (KD 18/7). KD's leder (4/6) mener, at Davidsen blev fældet, fordi han »i for høj grad bragte den politiske verdens unoder ind i kirkens mere stilfærdige verden og forfaldt til at »tale i overskrifter«. Han faldt fordi han gravede grøfter mellem menighedsråd og præster, skriver pastor Bent Friis, Stengård kirke (MrBl 8, 223). Og han fortsætter, at »han ved at være mediernes manegeklovn glemte sit ansvar for den forening, han var sat til at tjene og i stedet vendte mediernes spotlight på sig selv.«

Vi må også gå mere konkret ind på, hvad der førte til hans fald. Det var ikke bare hans »brug af det danske sprog«, som John Ørum Jørgensen sagde i sin formandsberetning på IM's årsmøde (IMT nr. 26, 9 f.), hvilket også er nævnt i KD's leder (4/6). Lederen i KD rammer nok mere præcist med, at det var hans »fremfærd som »professionel tillidsmand« medbringende den vilje til handlekraft, som han er oplært til i den politiske verden«, der gav ham fjender. Dette kom bl.a. til udtryk i, at han altid omtalte menighedsrådsmedlemmerne – med fagbevægelsens sprogbrug – som tillidsmænd, jvf. sognepræst Jens Ole Henriksen på årsmødet (MrBl 8, 231). Derudover fik han kort efter sin tiltrædelse indført i vedtægterne, at formanden til årsmødet fremsætter *sine* – og *ikke* hovedbestyrelsens – kommentarer til den folkekirkelige situation. Mange af foreningens medlemmer har uden tvivl altid været stærke modstandere af denne nydannelse, der skabte en mere formandscentreret forening. Men de fleste havde nok affundet sig med denne situation, såfremt den var blevet brugt med den nødvendige takt, hvad man

må sige, at Davidsen bestræbte sig på, indtil han i 83 kom med sit udfald imod biskopperne. Da følte mange, at han var gået over strengen. Og den nye formand, Orla E. Ervolder sagde, at Davidsen's angreb »kom lige så pludselig for os i bestyrelsen som for jer andre«. (KD 4/6, MrBl 8, 231). Efter Erik Davidsen's udfald imod biskop Ole Bertelsen for hans holdning i Lundehussagen kom der flere krav om Erik Davidsen's afgang (jvf. KD 15/5, MrBl 6-7, 194).

Derudover kom der flere forslag til årsmødet om en vedtægtsændring gående ud på, at den personlige formandsberetning skulle bortfalde. Et stort flertal i hovedbestyrelsen gik ind for denne ændring, men efter en lang debat om spørgsmålet på årsmødet viste afstemningen, at 171 stemte imod vedtægtsændringen og 159 for, mens seks undlod at stemme. Dette resultat blev anset som et tillidsvotum til Davidsen (KD 4/6, MrBl 8, 230 ff. og 225).

Et par åbne breve til bestyrelsen fra delegerede fra to distriktsforeninger (København og Århus) viste, at der var utilfredshed med, at Davidsen var blevet vraget som formand. (MrBl 8, 224 f., jvf. 9, 268). Et bestyrelsesflertal svarer, at formandsvalget skete helt i henhold til vedtægterne, og det må under landsmødet være blevet klart for de fleste, at der ville komme mere end et forslag til en formand (MrBl 10, 320). KC's formand, Svend Aage Kristoffersen sagde på KC's landsmøde, at LafM's årsmøde desværre blev et møde om en organisations indre forhold, nogle vinduer burde have været lukket op. Om formandsskiftet sagde han, at han kunne have ønsket, »at besindigheden havde rådet«, der er jo nyvalg til bestyrelsen til næste år på grund af menighedsrådsvalget til efteråret (KD 10/9). Fire indlæg i DKt (13, 199 ff.) – skrevet af redaktøren, Lars Holm, Erik Balslev Clausen, Jens Ole Henriksen og Søren Poulsen – beskæftiger sig indgående med LafM's årsmøde og især med Erik Davidsen's afgang som formand. Under overskriften: Et falds betydning, udtrykker Holm tilfredshed med, at Davidsen blev væltet, for han var ved at udvikle LafM til en kirkelig magtfaktor (jvf. KD 25/6). Sammenfattende om de 4 indlæg kan man sige, at de fastslår, at hans fald *ikke* har politiske årsager, og er dermed ikke et resultat af et borgerligt felttog imod kirken. Men grunden til, at bestyrelsens flertal så sig nødsaget til at vrage ham, er personlig. Han var nemlig blevet en belastning for LafM, blevet en hindring for en frugtbar debat om folkekirkens problemer. Det havde hans fremfærd fra og med årsmødet i 1983 og indtil hans fald i 1984 med stadig stigende tydelighed vist. Han har »med sin person stillet sig i vejen for foreningens arbejde.« (E. Balslev-Clausen DKt 13, 200). Om årsmødets forløb skriver Søren Poulsen (smst. 205): »Der var simpelthen

ikke tid til andet end at høre formand Davidsen tale om Davidsen og om Davidsens udtalelser fra i fjor. Eller at høre hans modstandere tale om Davidsen og hans focusering på Davidsen i alt, hvad der kom på tale«.

1.4.2 Menighedsrådsvalget. Allerede tidligt på året åbnede Poul Dam valgkampen til menighedsrådsvalget med nogle refleksioner over Lundehussagen, der aldrig synes »at få ende«. Og han stiller spørgsmålet, om forkyndelsen skal være en udfordring eller en bekræftelse. Og opfordrer til, at »De, der ønsker, at kirkens forkyndelse skal genindsættes på sin plads i folkelivet som den nødvendige udfordring, må ryste passiviteten af sig og sørge for at få deres synspunkter frem i menighedsrådene« (HskBl 25, 372 f.). Endvidere finder han det problematisk med den nye bestemmelse om rådighedsbeløbets anvendelse i forslaget om en ny menighedsrådslov. Han håber ikke, at denne § kommer igennem folketetinget. Skulle det ske, så må der gøres en større indsats for at gøre »menighedsrådene til sandt demokratiske valgte organer.« For Poul Dam sker det bedst ved, at afstemningsvalg bliver mere udbredt (DKt 2, 27 f.). Lars Holm advarer imod, at man pr. definition anser »fredsvalg« for noget mindreværdigt. I et mindre sogn, hvor man kender hinanden, kan det godt være udtryk for det levende folkestyre, og det behøver ikke at være tegn på manglende kirkeligt interesse i et sogn (DKt 20, 303 f.).

I anledning af menighedsrådsvalget udgav KS en 20 siders valgplakat. På KSs årsmøde var der ikke udelt tilfredshed med denne plakat (jvf. nedenfor, s. 262 Vagn Kvist undrer sig over, at der kun er bidrag af folk fra S, B og V, mens C, SF og VS ikke er repræsenteret (DKt 22, 337). Poul Dam mener heller ikke, at pjecen er så god, som den burde være. Og han finder det særligt uheldigt, at SF ikke er med, da der – ifølge ham – er flere grundtvigianere i SF end i så mange andre partier (DKt 23, 354). Grunden til, at man ikke har taget SF med, er, at det er et parti, som vil folkekirken til livs, og derfor har partiet »desværre ikke rent mel i posen«, selvom der findes en del yngre grundtvigianske præster i partiet, svarer pjecens redaktør, Poul Bendix Knudsen (DKt 23, 354 f.). Denne udtalelse bliver Poul Dam noget fortørnet over og fastslår, at siden »valget i 1960 har SFs praktiske kirkepolitik været sandt folkekirkelig og frihedspræget.« (DKt 26, 406). I en anmeldelse af denne plakat skriver P. G. Lindhardt, at »Det er morsomt at se, hvor langt disse grundtvigianere ligger fra Grundtvig«. Desuden finder han en noget overdreven bekymring og angstelse for de frivillige kirkelige og kristelige organisationer (jvf. KD 29/10).

IM. udgav en lille 4 siders folder i anledning af valget med titlen: For

menighedens liv og vækst. Dens tekst er gengivet i IMT nr. 26. John Ørum Jørgensen skriver, at IM aldrig har ønsket at dominere i kirken, men vil i forbindelse med menighedsrådsvalget gerne være med til at kalde på ansvarsfølelse over for kirken (IMT nr. 34).

Formanden for Kirkeligt Forbund, sognepræst Vagn Laursen, benyttede årsmødet til at fastslå, at som konsekvens af, at den nye menighedsrådslov giver menighedsrådene større indflydelse på kirkens egentlige liv, burde der indføres et nyt menighedsrådsløfte, som af medlemmerne kræver en større åndelig indsigt i kirkens egentlige anliggender (KD 27/9).

Af landets 2192 menighedsråds kredse var der ved dette valg afstemningsvalg i 446 eller i 20,3% af sognene mod 17,3% for 4 år siden. I Helsingør stift var procenten for afstemningsvalg højst, nemlig 32,9%, mens Lolland-Falster var lavest med 7,9% (KD 2/10). KM Mette Madsen håber, at antallet af afstemningsvalg vil stige og glæder sig over den stigende interesse for menighedsrådsvalget. Desuden ser hun frem til, at valgdeltagelsen vil komme op over de 15,5% i snit ved sidste valg (KD 6/11).

Størst interesse samlede sig om menighedsrådsvalget på Bornholm. Ved KSs årsmøde havde formanden, domprovst Poul Kiilerich, opfordret de grundtvigsk indstillede folkekirkemedlemmer til agtpågivenhed over for den stadig mere omsiggribende indflydelse fra MF og DBI kredse (jvf. nedenfor, s. 262 og KD 19/10, 23/10). Sidst var den tidligere generalsekretær for Kristeligt Forbund for Studerende og Skoleungdom (KFS), Finn Kappelgaard, blevet præst i Nexø (KD 19/10). Dette røre bevirkede, at der blev holdt afstemningsvalg som aldrig før på Bornholm med meget høj valgdeltagelse, helt op til 49,7% (Østerlars og Gudhjem sogne). De 11 afstemningsvalg kostede IM og Luthersk Mission og Evangelisk Luthersk Mission 10 pladser i de bornholmske menighedsråd. Mest bemærkelsesværdigt var det, at Luthersk Mission og Evangelisk Luthersk Mission mistede deres mandater i Allinge, mens KCs liste kom ind med 4 mandater (KD 8/11). Kiilerich fastslår, at udviklingen på Bornholm er en sejr for folkets kirke (KD 9/11).

IM tabte terræn i mange jyske sogne (KD 9/11), trods dette glæder IMs formand, John Ørum Jørgensen, sig over den større valgdeltagelse ved dette valg, fordi det er et udtryk »for en øget interesse for kirkens liv«. Han erkender, at rene IM-lister ikke har været en fordel for IM. Men han afviser, at tilbagegangen skyldes utilfredshed med IMs linje. Og han mener heller ikke, at den kritiske TV-udsendelse (jvf. nedenfor, s. 256) kort før valget har haft nogen større betydning for stemmeafgivelsen (KD 9/11). Listeopstillingen viste sig at være et problem for

IM mange steder. I Kolding ville de folkekirkelige børne- og ungdomsorganisationer ikke opstille på en fællesliste sammen med IM, fordi den lokale IM-formand havde sagt, at listens nuværende 8 medlemmer af menighedsrådet ikke repræsenterede IMs teologiske linje. Bl.a. disse udtalelser fra formanden førte til hans fald (KD 25/10, 14/11). Den rene IM-liste fik kun valgt 1 medlem, nemlig IMs landssekretær, Hans Smidt, mens de unges liste – kirkelisten – fik 8 mandater (KD 8/11).

Hårdest var valgkampen i Sct. Jacobs sogn på Østerbro i København, hvor der blev forøvet hærværk mod den listes plakater, som var i opposition til den ene af kirkens præster, den højkerkelige H. C. Christensen, som er blevet beskyldt for at ville indføre katolsk liturgi ved gudstjenesterne (KD 5/11, 6/11, 8/11). Oppositionslisten, hvis kendteste medlem er chefredaktør Aage Deleuran BeT, fik valgt 9 medlemmer, mens de andre 2 lister kun fik valgt 6. På den ene af disse to lister blev den tidligere menighedsrådsformand i Helligkors sogn på Nørrebro og medlem af LafMs hovedbestyrelse, overlærer Edel Hertz, valgt (KD 8/11).

I et andet københavnsk sogn blev en anden kendt person valgt ind i menighedsrådet ved afstemningsvalg, nemlig tidligere MFer for SF, Poul Dam i Sct. Johannes sogn på Nørrebro. Hans liste fik 11 af de 15 pladser i rådet. Den hidtil dominerende gruppe – menighedssamfundets liste – blev derved næsten udraderet, idet den kun fik 3 pladser (KD 8/11). På den baggrund var det ikke særlig overraskende, at han blev valgt til formand (KD 24/11). Senere bliver det også klart, at han kandiderer til bestyrelsen for LafM (KD 3/4-85).

Torben Krog, chefredaktør på Information, er helt på det rene med, at det er den folkekirkelige bredde, der er kommet til udtryk ved de to ovennævnte københavnske valg, men det paradoksale er, at det samtidigt truer den folkekirkelige mangfoldighed, for ved afstemningsvalg overalt i hovedstaden ville resultatet blive en langt højere grad af ensartethed end hidtil, fastslår han (12/11, jvf. KD 13/11).

I et andet uroligt hjørne af den kirkelige geografi blev menighedsrådsvalget en tillidserklæring til en omstridt præst, nemlig Inge-Lise Wagner i Hanstholm.

Foranlediget af den meget langvarige strid imellem hende og hendes kollega Hans Aage Linde og de berørte menighedsråd blev hun i efteråret stillet for en provsteret (KD 23/8, 21/9). Nu medførte menighedsrådsvalget, at en liste – fredslisten – i Hansted sogn (Hanstholm) fik flertal, og en nyvalgt fra denne liste tilkendegav, at man nok ville genansætte Inge-Lise Wagner, såfremt udgangen af provsteretten blev en afskedigelse (KD 8/11). Den nye indstilling til hende, som det nye

menighedsråd i Hansted lagde for dagen, var vel den egentlige grund til, at KM Mette Madsen besluttede, at provsteretten skulle stoppe sin undersøgelse (KD 8/2-85), og at hun nøjedes med at give hende en »næse« for hendes ordvalg i visse situationer. For at få adskilt de stridende parter, blev det pålagt Ålborg's biskop, Henrik Christiansen, at fremkomme med et forslag om en deling af pastoraterne. Ved kgl. res. fik Inge-Lise Wagner tildelt det største af de 4 sogne, nemlig Hansted (Hanstholm), mens H. Aa. Linde skal betjene de 3 mindre landsogne, herunder også Klitmøller, som hidtil er blevet betjent af Wagner (KD 27/3-85), og hvis menighedsrådsmedlemmer meldte sig ud af folkekirken for at kunne nedlægge sine mandater. Ligeledes ønskede ingen her at opstille til valget i 1984 (KD 27/9).

Derimod kan en anden omstridt præst, nemlig A. B. Christensen, Rind ved Herning, ikke betragte valget som et tillidsvotum til sig, idet hans modstandere fik 8 mandater, mens hans tilhængere kun fik to (KD 8/11). I Ledøje sogn, vest for København, så det i første omgang ud til, at der i protest imod pastor Fr. G. Sørensen ikke ville blive opstillet en liste (KD 18/9, jvf. 27/9), men der indkom dog to lister, og oppositionslisten mod præsten fik 5 mandater, mens den anden fik 1 (KD 8/11). Endelig gav mange karismatiske sognebåndsløsere til den karismatiske præst, B. D. Hansen, Sct. Markus sogn i Ålborg, anledning til afstemningsvalg. Det socialdemokratiske flertal ønskede ham afskediget. Den karismatiske liste fik valgt 2, bl.a. hans kone, ligeledes blev kirkens anden præsts kone valgt på en anden liste, så nu har sognet 2 præstefruer i menighedsrådet (KD 2/10, 8/11).

I Lindehøj sogn i Herlev ved København gav et påtænkt byggeri af et konfirmandlokale til flere mill. kr. anledning til afstemningsvalg (KD 7/11). I Åbenrå blev der valgkamp om en sognedeling (KD 19/10).

Kirkeministeriets opgørelse viste, at den gennemsnitlige deltagelse i valget steg fra 15,5% sidst til ca. 16,9 denne gang (KD 16/11, MrBl 12, 375).

Og dette menighedsrådsvalg bliver det bedst undersøgte valg nogensinde, idet LafM i samarbejde med Det kirkesociologiske Forskningsprojekt med kirkeministeriets velsignelse foretager en omfattende spørgeskemaundersøgelse, som alle nyvalgte menighedsrådsmedlemmer anmodes om at deltage i (KD 5/10, MrBl 11, 339 f.).

2 Det økumeniske og mellemkirkelige arbejde i Danmark

I 1984 blev det endnu engang åbenbart, at det økumeniske arbejde ikke har megen forståelse blandt danske præster og i kirkeministeriet.

Dog er der nogle varme fortalere for det økumeniske arbejde i videste forstand både blandt biskopper og præster, men så sandelig også indædte modstandere.

En af de begivenheder, der fik det til at slå gnister, var den, som DKt i en overskrift kaldte »Den nye Ålborg-sag«. Sagen bestod i, at Ålborg's biskop, Henrik Christiansen, havde stillet sig i spidsen for en økumenisk vandring fra den katolske Sct. Mariæ kirke til Ålborg's domkirke og medvirket ved en økumenisk gudstjeneste sammesteds (13/5). Mange af stiftets præster protesterede imod biskoppens deltagelse. Lars Holm (DKt 11, 167 f.) tager afstand fra en sådan økumenisk demonstration, som han mener, er uden teologisk og kristeligt fælles indhold. Sammesteds (169 f.) begrunder en af de præster (Jens Brun), som protesterede imod arrangementet, sin vægring imod at deltage i det. Han påpeger, at i den folkekirkelige hverdag ude i sognene samles folk om de gamle traditioner, der danner rammen om den kristne forkyndelse i gudstjenesten med dåb og nadver og de kirkelige handlinger. Disse ting har en sammenhæng med folks hverdag, men den planlagte fælleskirkelige gudstjeneste med procession får folk til at tvivle over, hvad folkekirken egentlig står for, mener Jens Brun.

Olaf Roesgaard beklager DKt's negative holdning til den økumeniske gudstjeneste i Ålborg (DKt 12, 188 f.). I DKt (12, 235 ff.) skriver Poul Bredsdoff et indlæg imod de »Rettroenhedens riddere« (Lars Holm og Jens Brun), heri slår han til lyd for værdien af den økumeniske samtale og slår fast, at absolut enighed om alt ikke er en forudsætning for gudstjenstlig fællesskab (smst. 235).

Ålborg præsterne stod ikke alene med deres protest. IM's formand, John Ørum Jørgensen, havde også svært ved at se det positive i den slags arrangementer (KD 9/5).

Domprovst Poul Kiilerich er, i formandsberetningen på KS's årsmøde i Ringe, noget skeptisk over den måde, det økumeniske arbejde drives på her i landet med et sekretariat i København, der engang er blevet betegnet som folkekirkens udenrigsministerium. I stedet for skal man på god grundtvigsk vis lade den økumeniske sag gro nedefra, og derfor behøver kirkeministeren ikke at have dårlig samvittighed over, at hun ikke vil betale »for mere eller mindre professionelle organisationsfolks« udenlandsrejser (jvf. DKt 21, 325, KD 6/10).

Hermed er vi inde på det problem, der i debatten næsten overskyggede det saglige i den danske deltagelse i LVFs generalforsamling i Budapest (fra 22/7-5/8). Det vakte international opmærksomhed, at den danske kirke, som medlem af LVF, har undladt at bidrage med sin del – 194.000 kr. – til afholdelse af generalforsamlingen i Budapest,

hvor 14 danske delegater deltog. Den danske begrundelse var, at man ingen penge havde, fordi kirkeministeriet har lukket for kassen (KD 29/6). På den baggrund kan KD meddele (6/8), at LVFs generalsekretær vil invitere kirkeminister Mette Madsen og en repræsentant fra folketingets kirkeudvalg til Geneve for at drøfte Danmark's økonomiske forpligtelse over for LVF.

Til udgiften – 135.000 kr. – for at sende de 14 danske delegater til Budapest ville kirkeministeren kun give de 40.000 kr., så derfor måtte man finde de resterende knap 100.000 kr. ad anden vej. Dette kirkeministerielle afslag, der skete med begrundelsen: sparehensyn, vakte stor ophidselse, og det voldte store kvaler at skaffe disse penge fra kirkelige organisationer og fonde. Lars Holm (DKt 16, 243 ff.) mener ikke, at kirkeministeriets begrundelse for afslaget er hele sandheden. Det er nok snarere udtryk for en bestemt holdning til den danske deltagelse i internationale kirkekonferencer, hvor der fremkommer »udtalelser af øst-vestpolitisk art, (der) gjorde det tydeligt også for politikere, at der her sker ting og sager, som man ikke vil lægge navn til. Man synes ligesom ikke, at dansk udenrigspolitik skal, om ikke lægges, så dog forsøges præget af et forum af mennesker, der ikke er valgt til det.« Jvf. dertil Viggo Mortensen's (delegat i Budapest) skarpe replik til Lars Holm (DKt 19, 291 f.).

Men deltagelsen for de 14 delegater blev reddet. Reaktionen fra de kirkelige organisationer var næsten enstemmig: »Det er uværdigt, at udgiften vedrørende en officiel delegations rejse for folkekirken, skal betales af private, og ikke af den officielle kirke« (KD 29/6, jvf. 16/5 og 19/5).

Den danske delegation markerede sig dygtigt ved generalforsamlingen, og danskeren Bodil Sølling var på nippet til at blive valgt til præsident for LVF de næste 7 år (KD 1/8, WA 9/8).

Disse vanskeligheder med de mellemkirkelige relationer gav stødet til nye overvejelser om, hvorvidt Det mellemkirkelige Råd (MKR) i dens nuværende form var i stand til at varetage den officielle folkekirkes mellemkirkelige forbindelser.

Siden det blev oprettet i 1954, er det blevet beskyldt for at være et privat selvsupplerende organ. På bispemødet i Haderslev i okt. blev der taget hul på problemet. Vi er endnu på det forberedende stadium, men det er en kirkehistorisk begivenhed, at der nu er påbegyndt drøftelser imellem biskopperne og repræsentanterne for MKR, sagde biskop Johannes Johansen efter mødet til KD (25/10). Vi er langt fra enige endnu, fortsatte han, men det drejer sig om at få skabt en større repræsentation i de enkelte stifter. Vi skal have forenet to meget for-

skellige synspunkter, det frivillige element med det stiftsmæssige. Til januar-bispemødet forelå der to forslag til en ny struktur, nemlig et fra biskop Olav Lindegaard og et fra MKRs styrelse, hvis formand er pastor Johannes Langhoff. Drøftelsen imellem biskopperne viste en fælles vilje til at nå frem til et fælles forslag. Et udvalg bestående af 3 biskopper og 3 personer, som MKR skal udpege, skal udforme det endelige forslag, som man forventer, at der kan vedtages endeligt på bispemødet i maj 85. Biskopperne i udvalget blev: Olav C. Lindegaard, Henrik Christiansen og Bertil Wiberg. Formålet med en ny struktur er at skabe et mere officielt organ til at varetage folkekirkens internationale relationer. Det forventes, at det sker ved oprettelse af bredt sammensatte stiftsudvalg, der så bl.a. skal vælge MKR. Økonomien i arbejdet, som hidtil har været det helt svage punkt, forventer man, at der skal klares over de fælles folkekirkelige midler (fællesfonden). Bertil Wiberg sagde efter mødet, at når man har udarbejdet et fælles forslag, så vil man gå til kirkeministeren med det.

Et af de aspekter, som kan fremkalde uenighed imellem biskopperne, er MKRs medlemsskab af Det økumeniske Fællesråd, fordi nogle af biskopperne tidligere har rejst kritik af dette medlemsskab på grund af dets markante politiske engagement i bl.a. fredsspørgsmål og ulandsanliggender (KD 7/1-85, jvf. 4/1-85).

Foreløbigt må vi vente på det endelige udspil i maj, og det mest spændende i forslaget vil nok blive både den politiske og kirkelige stillingtagen til de økonomiske aspekter i det.

3 De kirkelige organisationer

3.1 Indre Mission og dets forhold til K. F. Brondbjerg

1984 blev det år, hvor det kom til debat om IMs arbejdsform. Det gav genlyd i bl.a. DKt (3, 35 f.), at en stor del af personalet i IM og Blå Kors deltog i et kursus afholdt af »Time Manager International, der har kunnet opvise forbløffende resultater i erhvervslivet.« Den højredrejning af IMs officielle linje, som mange har fornemmet de seneste år, siden John Ørum Jørgensen blev formand i 1979, og især siden Poul Langagergaard blev generalsekretær i 1982, gav sig i året bl.a. udtryk i en skarp stillingtagen til KFUM og K og søndagsskolerne.

Her vil jeg tage mit udgangspunkt i den debat, der begyndte med TV-provinsafdelingens interview med fhv. seminarirektor K. F. Brondbjerg, Haslev. Han var medlem af IMH indtil for 7 år siden og gjorde i interviewet et forsøg på at gøre op med den lukkede holdning i IMH (jvf. KD 19/10). Interviewet i TV blev af KD fulgt op med 2 store

kronikker af ham (31/10, 1/11) med overskriften: Holdninger i Indre Mission. Han skriver, at der altid har været en spænding imellem en åben og lukket holdning i IM, men det nye er, at der er en tendens til »at feje modsætningerne ind under gulvtæppet.« I stedet for opfordrer han til en åben samtale om de to holdninger. Han nævner, at man i IM trænger til at være åben over for andres tro og tanker, forudsætningen herfor er, at man erkender, at man ikke selv sidder inde med hele sandheden. Med en sådan holdning mener han, at IMs triste brud med KFUM og K og søndagsskolerne kunne være undgået. Han mener, at til en åben holdning hører også et bibelsyn, »som er åbent over for den nyere bibelforskning, som har givet os en sandere og rigere bibelforståelse.« Han nævner også, at det er uomgængeligt nødvendigt for IM som helhed at få en mere åben holdning til kvindelige præster, og han påpeger, at »Præsteembedet (ikke er) en bestanddel af evangeliet.« Videre skriver han, at til den åbne holdning hører også, at man afholder »sig fra at dømme og sætte skel mellem troende og vantro.« Han kommer ind på flere emner, som han mener, at IMH bør drøfte i al åbenhed. Men de to emner, som han gør mest ud af, er bruddet med KFUM og K og stillingen til kvindelige præster.

Om kvindelige præster skriver han, at allerede Chr. Bartholdy erkendte, at man ikke kunne begrunde denne modstand bibelsk, hvad også Ørum Jørgensen indrømmer. Det har været vanskeligt for IM at finde ud af, hvilket ben man skulle stå på, siden man i 1948 vedtog, at kvindelige præster ikke måtte tale i missionshusene. De indre spændinger om dette spørgsmål medførte, at IMH i 1973 udsendte sin uenighedserklæring om spørgsmålet (jvf. IMT 90, 1973), og samtidigt blev det overladt til de enkelte samfund selv at afgøre, hvorvidt de ønskede at indlede et samarbejde med kvindelige præster, og i 1981 fik missionærerne den samme frihed. Brondbjerg nævner, at spændingen mærkes i missionærflokken. Desuden mener han, at de ældre og midaldrende har en mere positiv holdning til kvindelige præster end de unge, »hvoraf nogle er fanatiske modstandere.« Skylden for denne fanatiske modstand, der har voldt stærke spændinger, mener han, at IMs bibelskole i Børkop (oprettet 1974) og MF i Århus (oprettet 1972) må bære.

Brondbjerg finder det meget uheldigt, at IM brød det organisatoriske samarbejde med KFUM og K, der i 100 år har været IMs ungdomsarbejde og oprettede sin egen ungdomsafdeling, kaldet IMU. Det brud står i meget tæt forbindelse med IMHs meget spændte forhold til IM høj- og efterskoler m.v., som altid har stået for en åben linje, mener han. Desuden nævner han, at skolerne i mange år har følt sig underrepræsenteret i IMH.

Han ved godt, at IMH bestrider, at der er sket en »højredrejning« i den, men han slår fast, at der i hvert fald er sket en drejning, »ja et spring fra dengang, vi i bestyrelsen sagde nej til et menighedsfakultet, til man i dag har gjort en mand derfra til generalsekretær og redaktør af IMT, ...« Han mener, at den nuværende bestyrelse er for ensidig til at »tegne det brogede firma«, som IM nu engang er. Sognepræst Bent Boisen, Helsingør, skriver i en kommentar i KD (13/11), at TV-samtalen med Brøndbjerg er en alvorlig påmindelse til IMH om, at den nu må sadle om.

Ørum Jørgensen svarer på Brøndbjerg's to kronikker med 2 kronikker i KD (7/11 og 8/11) med overskriften: Indre Mission – forankret åbenhed. Han begynder med at slå fast, at han og Brøndbjerg ikke er enige om, »hvad der kan føre til åbenhed og lukkethed«. Han mener, at Brøndbjerg måtte rette lidt i sine teser om det kulturfjendske IM, hvis han havde oplevet den kreative dag på IMUs landsungdomsstævne i 84. Dog erkender han, at IM i dag ligger på en mere vækkelsespræget linje end i 50'erne. Men selvom forkyndelsen af det ene fornødne er vigtigst for os, så kender vi »også vor plads i den brogede verden.«, hævder Ørum Jørgensen.

Han slår fast, at den generation, som skulle have sluttet op om IMs arbejde i den for Brøndbjerg gyldne kulturåbne tid i 50'erne, mangler i IMs rækker, ligesom den også mangler i folkekirken. Ørum Jørgensen mener, at Brøndbjerg's kronikker bærer præg af, at det er 7 år siden, at han på nærmeste hold har oplevet IM indefra. Endvidere skriver han, at efter hans mening er klimaet imellem IMs skoler og IMH bedre i dag end for 10 år siden. Derefter nævner han, at ingen anfægter, at IMs folk har en åben kulturel holdning, men »Vi har anfægtet *etiske* holdninger, og det vil vi blive ved med.« Som et bevis for, at IM ikke er blevet en lukket bevægelse fremhæver Ørum Jørgensen den stadig større tilslutning til IMs aktiviteter. Ved landsmødet i Herning var der 5500 mennesker, og det velbesøgte landsungdomsstævne i Århus (jvf. KD 17/7 og 8/10) havde et moderne tilsnit. I en leder i IMT (nr. 46, udførligt ref. i KD 17/11) skriver Poul Langagergaard, at vækkelsesforkyndelsen har bidraget til at fremme kulturen i IM de senere år. Han nævner bl.a. sang og musik og skriver, at »Aldrig har så mange været engageret heri – og med kreativitet, ny fantasi og kulturel indlevelse.« Til dette siger Brøndbjerg (KD 23/11), at med alt dette er der kun tale om en overfladisk åbenhed. Ørum Jørgensen citerer generalsekretær Poul Langagergaard for i et interview i BeT 28/10 at have sagt, at »Det er rigtigt, at Indre Mission prøver at ændre sit image«.

I en ny kronik (KD 15/11) skriver Brøndbjerg, at den store tilstrøm-

ning til IM intet siger om holdninger, for »Der kan samles mange om en snæver forkyndelse«. Og han mener, at det er en kendsgerning, at de fleste unge, som strømmer til disse aktiviteter i stort tal, kommer fra IM, KFUM og K og FDF/FPF sammenhænge, det viser intet om kontakten til de kirkefremmede.

Til beskyldningerne om, at IM i de senere år er blevet højredrejet, skriver landssekretær Hans Schmidt (IMT nr. 48), at det nok snarere er IMs kritikere, der er blevet venstredrejede, og det er jo som bekendt ved venstresving, at ulykkerne sker.

3.1.1 Indre Missions forhold til søndagsskolerne. Da K. F. Brøndbjerg i sine kronikker også omtalte IMs forhold til søndagsskolerne, gav det anledning til en ny debat om dette spørgsmål, en debat, der begyndte tidligere på året.

I 1979 blev Københavns folkekirkelige Søndagsskole-udvalg og Indre Missions Børnegudstjenester slået sammen til én organisation under navnet: Danmarks folkekirkelige Søndagsskoler og Børnegudstjenester (DFSB) (jvf. 1981, 195 f.). I løbet af 1983 blev det klart for offentligheden, at den form, som samarbejdet havde fået, ikke var tilfredsstillende for IM, idet man ønskede, at DFSB helt skulle integreres som en del af IMs arbejde. Denne udvikling ønskede 4 af DFSBs bestyrelsesmedlemmer, bl.a. formanden, sognepræst Hans Jensmark, Allerød, ikke at medvirke til, og de udtrådte derfor af bestyrelsen (jvf. KD 21/1).

Ørum Jørgensen siger i sin formandsberetning på IMs årsmøde, at anledningen til bruddet var, at IMH skulle godkende en vedtægtsændring i navnet: Danmarks folkekirkelige Søndagsskoler og Børnegudstjenester under Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark, hvor man ønskede det sidste led fjernet. Det kunne vi fra IMs side ikke gå med til, da det havde været en forudsætning for sammenslutningen i 1979, siger han (IMT nr. 26, 9 f.).

IMH nedsatte et tremandsudvalg, der sammen med et tilsvarende udvalg fra DFSB skulle kulegrave struktur og tilhørsforhold imellem de to organisationer. Der kom hurtigt et skitseforslag fra udvalgene. Det blev foreslået, at navn, formål og arbejdsformer skulle forblive uændrede, men den 21 mands store bestyrelse skulle afløses af et 9 mands landsudvalg, og fremover skulle alle medarbejdere lønnes af IM. Stillingen som administrationschef skulle omdannes til en kontorlederstilling, og landssekretæren skal formidle samarbejdet imellem konsulenterne og de frivillige medarbejdere. Dette bevirkede, at Egon Nørgaard forlod sin stilling som administrationschef.

I det nye landsudvalg skal IM sammen med Københavns IM have

flertal. Forslaget, der indebærer en fuldstændig integration af søndagskolerne i IM, skulle godkendes af begge bestyrelser, forinden det kunne træde i kraft, indtil da blev søndagskolerne styret af den reduce-rede bestyrelse med indremissionær H. P. Asmussen, Næstved, som konstitueret formand (jvf. KD 31/1).

Det vakte megen protest, at DFSB ville beholde sit navn efter det nye tilknytningsforhold til IM. Sognepræst H. P. Laustsen-Thomsen, Ryde, finder det uhæderligt og mener, at det kan blive nødvendigt at stable et nyt søndagskolearbejde på benene, der har samme bredde som folkekirken (KD 5/3). Luthersk Mission ser denne udvikling som noget positivt (jvf. KD 16/5). Kirkeligt Centrum's (KC) formand sagde i sin formandsberetning på årsmødet i Nyborg, at det er hyklerisk, at DFSB beholder sit navn, når det i vedtægterne står, at det er et arbejde *under IM* (KD 10/9 og 14/9, jvf. 25/9). Adskillige søndagskoler meldte sig ud af organisationen, og hele kredsbestyrelsen i Horsens nedlagde sit mandat i protest (KD 29/9, 2/11 og 29/11).

Endnu inden vandene er faldet til ro efter strukturændringen, kan KD (30/11) oplyse, at DFSBs landsudvalg har besluttet, at fraskilte ikke kan ansættes som lønnede medarbejdere eller blive kredsformænd i søndagskolerne. Denne beslutning vakte en voldsom protest og uro blandt søndagskolefolk. Et medlem af landsudvalget, sognepræst Chr. Sondrup, Lendum i Vendsyssel, beklager dette skridt og frygter en sprængning af sammenslutningen, hvis man i søndagskolerne skal rette sig helt efter IM (KD 14/11). Skriv mig på den sorte liste, skriver sekretariatschef i Missionen blandt hjemløse, Ulf Hamilton Clausen, i en randbemærkning i KD (7/11). Medarbejderne ved Nørrelandskirkens søndagskole i Holstebro tager klart afstand fra denne beslutning (KD 8/12, jvf. 14/11). IM er ved at blive spaltet på grund af denne holdning, skriver forstander Jørgen Nørgaard, Sønderbjerg ungdomsskole, i en randbemærkning i KD (13/11).

Foranlediget af den kraftige debat om dette spørgsmål holdt DFSB et ekstraordinært landsudvalgs-møde, der strakte sig over 2 dage, hvor Ørum Jørgensen og Langagergaard deltog i en del af mødet. I en pressemeddelelse beklages det, at intentionen med beslutningen er blevet misforstået af mange, og det slås fast, at godkendelsen af kredsformænd i fremtiden »hovedsageligt (vil) hvile på et lokalt skøn«, men hvad lønnede medarbejdere angår, så vil de fortsat ikke kunne ansættes, hvis de er fraskilte (KD 11/12). Ørum Jørgensen skriver, at beslutningen aldrig burde have været offentliggjort, men i øvrigt gør han opmærksom på, at det ikke er en ny beslutning for IM, og som dokumentation citerer han Chr. Bartholdy fra »Det nye År« 1950 (KD 15/

11, jvf. IMT nr. 49, JyPo 6/11). Uden tvivl har Ørum Jørgensen ret, men mange vil nok sige, at IM burde have taget højde for, at der er løbet meget vand i havet siden da.

3.2 KFUM og KFUK

IMs forhold til KFUM og K gik netop i stykker i 1978 (jvf. 1979, 177) på grund af uenighed i synet på ansættelse af fraskilte som lønnede medarbejdere. Siden da har IMH ikke ønsket at lade sig repræsentere i KFUM og Ks fællesbestyrelse. Derfor foreslog fællesbestyrelsen på delegeretmødet i 1982 en vedtægtsændring gående ud på, at IM ikke længere skulle være repræsenteret i KFUM og Ks fællesbestyrelse, dette forslag fik ikke flertal dengang. Men da IM fortsat ikke ville lade sig repræsentere, så stillede fællesbestyrelsen det samme forslag igen til delegeretmødet i 1984, der blev holdt i storebededagsferien på Nyborg Strand (jvf. KD 16/5 og de flg. dage), hvor forslaget blev vedtaget (jvf. KD 21/5). Ligeledes blev det vedtaget at påbegynde et familiearbejde i KFUM og Ks regie, så KFUM og K i højere grad blev en bevægelse, der arbejder parallelt med IM (jvf. KD 17/5 og 20/11).

I øvrigt måtte 1. formanden, Ivar Brændgaard konstatere, at der havde været et mindre fald i medlemstallet det sidste års tid på omkring 1000 medlemmer. Desuden konstaterede han, at der ikke længere var opposition imod landsledelsen, og beretningen blev også vedtaget enstemmigt (KD 19/5).

På IMs årsmøde beklager Ørum Jørgensen, at han efter KFUM og Ks delegeretmøde må konstatere, at båndet imellem IM og KFUM og K brast (IMT nr. 26, 10 f., jvf. nr. 23. Jvf. herom forstander Eskil Agger i randbemærkning i KD 26/6 og Ørum Jørgensen replik hertil i KD 27/6).

KFUM og Ks beslutning om at gå ind i familiearbejdet gav anledning til nye sammenstød på et »topmøde« mellem IM og KFUM og K i efteråret, hvor IM meddelte, at grundlaget for hovedbestyrelsesbeslutningen efter bruddet i 1978 om, at der ikke måtte oprettes IMU på steder, hvor IM KFUM og K samarbejder, nu ikke længere er til stede (KD 31/10 og 2/11).

IMH og KFUM og Ks fællesbestyrelse og formænd og forstanderpar fra IM- og KFUM og KFUK-oprettede skoler mødtes den 16/11 til det årlige møde på Horne ungdomsskole. Her drøftede man de ovenfor omtalte emner. Denne samtale ønskedes fortsat på et nyt ekstraordinært møde i foråret 1985 på IMs Bibelskole i Børkop (jvf. KD 16/11 og 8/12).

3.3 *Kirkeligt Centrum*

En meget stor del af den kirkelige debat i 1984 kom til at dreje sig om de kirkelige højrebevægelser i Danmark

Sognepræst Svend Aage Kristoffersen berørte på KCs landsmøde på Nyborg Strand i weekenden 7-8/9, IMs anstrengte forhold til KFUM og K og søndagskolerne. Desuden mente han, at IM udover den iværksatte effektivitetsanalyse også burde foretage en undersøgelse af IMs skadevirkninger i dansk kirkeliv. Ofrene for IMs strategi råber ikke højt, men vi møder dem, sagde han. Desuden mente han, at IMs ledelse er blevet besat af en eller anden form for »nyfarisæisme«. Jvf. hertil Ørum Jørgensen's replik i IMT nr. 40, hvor han skriver, at han desværre ikke så let kan få øje på KCs skadevirkninger, men til gengæld har han også svært ved at få øje på KCs positive virkninger (jvf. også Ørum Jørgensen i IMT nr. 12).

Om KCs egen fremtræden i dansk kirkeliv sagde Kristoffersen, »at Kirkeligt Centrum – folkets røst forhåbentlig også i dag tolker kirkefolkets besindige og saglige røst ind i tidens kirkelige debat.« Han håber »at det må lykkes (KC) at samle en flok, der kan være med til at give røst til de stille i landet og skabe et fællesskab, hvor friheden og åbenheden råder«. Det er vor opgave »at styrke søndagen som hvile- og helligdag med den større respekt for søndagen som gudstjenestens dag«, sagde han (KD 10/9).

3.4 *Kirkeligt Samfund*

På Kirkeligt Samfund's årsmøde i Ringe i weekenden 5-6/10 kom formanden, domprovst Poul Kiilerich, også ind på forholdet til de kirkelige højrebevægelser. Det var især det stigende antal præster, som har forbindelse til MF i Århus og DBI i København, der bekymrede ham. Det fundamentalistiske bibelsyn, som de repræsenterer, synes at gøre sig bredere og bredere i folkekirken, men det er en forkrøbling af kristendommen, sagde han (KD 6/10, DKt 21, 323).

Det er især udviklingen på Bornholm, der har hans bevågenhed. Her har ca. halvdelen af præsterne deres baggrund i disse to institutioner, og vi er efter opfordring derfra villige til at hjælpe med til at få et folkeligt og kirkeligt arbejde i gang derovre, lover han. Og han opfordrer bornholmerne til at være årvågne ved efterårets menighedsrådsvalg og ikke »ansvarsløst ... lade en lille kreds eller klike, som ikke er repræsentativ for menigheden, skalte og valte med det, der er sognets dyrebareste ejendom«. Det må have skortet på agtpågivenhed ved sid-

ste menighedsrådsvalg, »Når et sogn har fået en præst, der snarere opfatter og behandler sognemenigheden som hedninger end som kristne, ...« (KD 6/10, DKt 21, 323).

Kiilerich deler ikke helt Ørum Jørgensen's bekymring over den skarpe tone imellem de kirkelige organisationer. Derfor tvivler han på, at der vil komme det ønskede resultat ud af at få skabt et forum til samtale, som det er foreslået af Ørum Jørgensen. Han slår fast, at en evangelisk luthersk kirke simpelthen må være præget af spændinger. Dertil kommer, IMH virkeligt har magt til at tale og handle på manges vegne i et sådant forum, men KSs styrelse kan kun tale på egne vegne (KD 6/10, DKt 21, 324, IMT nr. 12).

Det må også nævnes, at der i begyndelsen af året blev taget et initiativ til med KS's støtte at få påbegyndt et grundtvigsk ungdomsarbejde (KD 31/1).

3.5 Kirkeligt Samling om Bibel og Bekendelse

Kirkeligt Samling om Bibel og Bekendelse vil så kraftigt som muligt stå bag de forkyndere, der ikke er accepterede af den moderne teologi, sagde formanden, pastor Jørgen Glenthøj, på foreningens årsmøde i weekenden 29-30/9.

Nu som før vil organisationen modarbejde den omsiggribende misbrug af den demokratiske (læs menighedsrådenes) flertalsmagt i folkekirken og fremføre, at »Magt er aldrig i sig selv ret«. Og Glenthøj forudser, at der vil komme en bølge af fornyelse gennem kirken i de kommende år (KD 2/11).

4 Det kristne børnearbejde

Søndagskolerne er kun en lille del af det kristne børnearbejde, derudover gør de uniformerede kops, der mere eller mindre er udsprunget af IM-baggrund – KFUM og K-spejderne og FDF/FPF –, et meget stort arbejde. Nyt er det, at mange yngre præster uden særlig tilknytning til de nævnte kops i de senere år har set børnearbejdet som en ny udfordring. For mange har det sin baggrund i de vanskeligheder, der har været ved at få gennemført en meningsfyldt konfirmandundervisning, der kunne engagere børn på en sådan måde, at det ikke bare blev et tomt slag i luften. Resultatet er blevet et utal af særlige børnegudstjenester med meget varierede programmer. Herunder må det nævnes, at der i de senere år er kommet mange nye (børne)salmer til.

Et virkeligt tegn på, at der er nybrud på vej, er, at de grundtvigske kredse for alvor begynder at tænke i disse baner. De nye grundtvigske toner kommer klart til udtryk i, at KSs pjece i anledning af menighedsrådsvalget har en artikel af sognepræst Ruth Skovsborg, Odense, om netop børnegudstjenesten. Og denne artikel i pjecen fremhævede Kiilerich på KSs årsmøde. Og det, at netop denne artikel vakte meget debat på årsmødet, viser, at der blandt de grundtvigske endnu er stor uenighed om børnegudstjenestens plads i folkekirken.

Provst Vagn Kvist, Varde, oplyste, at man i Varde *ikke* ville »ofre« en højmesse om måneden til en børnegudstjeneste, som foreslået af Ruth Skovsborg i artiklen (DKt 22, 336 ff., jvf. KD 8/10 og lærer Kirsten Dolmer's randbemærkning smst. 26/10).

Pjecens redaktør, Poul Bendix Knudsen, siger herom i det efterfølgende nr. af DKt (23, 353 f.), at selvom han ikke er enig i enhver formulering i Ruth Skovsborg's artikel, og at han godt vidste, at den ikke ville passe til alle teologiske vinkelmålere, så skal hun »ikke have utak for at have rejst denne væsentlige debat, som jeg tror er nødvendigt for Kirkeligt Samfund at komme igennem«.

4.1 Ny børnesalmebog

Kommissionen Børn og Kirke er nedsat af FDF/FPF, KFUM-spejderne, KFUK-spejderne, KFUMs Idræt, KFUM og K og DFSB og har biskop Henrik Christiansen, Ålborg, som repræsentant for biskopperne. Denne kommission nedsatte for 4 år siden et 4-mands udvalg, som skulle udgive en børnesalmebog, der ikke skulle erstatte, men være et supplement til Den danske Salmebog (KD 24/7).

Professor Mogens Müller betegner det som et kup at kalde den: Salmer og Kirkeviser. Med henvisning til det tillæg til DDS, som DFSB udgav for et år siden, siger han, at disse to børnesalmebøger supplerer hinanden. Han glæder sig over, at man har forsøgt at gå nye veje, og i mange henseender er det også lykkedes, selvom kvaliteten er svingende, hvad udvalget også selv er klar over (jvf. KD 24/7). Især fremhæver han biskop Johannes Johansen's bidrag; hans salmer rager op i denne samling, skriver han. Og han slutter med at ønske børnesalmebogen »god vind« (KD 9/7).

Det skal dog nævnes, at han mener, at der kan fremdrages ting i den, der er mere end teologisk betænkeligt, og som eks. nævner han en gendigtning af opvækkelsen af Jairus' datter. Denne bemærkning afføder nogen polemik i KD med bidrag af pastor Tage Lunn og biskop Johannes Johansen (jvf. KD 14/7, 27/7 og 7/8).

Det må også nævnes, at det kom til debat om børnesalmebogen på KSs årsmøde. Sognepræst Holger Jepsen, Århus, mente, »at der mangler salmer til børn«. Og han »er ikke stødt på én, der er noget værd«. Om de børnesalmer, som Poul Kiilerich hidtil er blevet præsenteret for, sagde han. »Det, der er kommet indtil nu, er så ynkeligt, at jeg vil skamme mig ved at bruge det til noget, der ligner en gudstjeneste«. Jvf. hertil sognepræst Jens Markussen's og lærer Kirsten Dolmer's randbemærkninger i KD henholdsvis den 23/10 og 26/10.

4.2 Børnegudstjenester

Fordi antallet af børnegudstjenester er vokset i de senere år, har kirkeministeriets liturgiske kommission også overvejet børnegudstjenestens udformning. Kommissionen ønskede at drøfte muligheden for at opstille en liturgisk ramme for børnegudstjenesten, så den kunne holdes på højmessens plads.

Liturgikommisionens sekretær, professor, dr.phil Chr. Thodberg, foranledigede, at der på præstehøjskolen blev afholdt kurser om børnegudstjenester i årene 1981 og -82. Disse kurser blev ledet af pastor Inge Lorentzen, Rønne. I 1982 nedsatte præstehøjskolen en arbejdsgruppe, hvis deltagere væsentligst var undervisere og deltagere på de nævnte kurser. Indtil foråret 1984 har denne gruppe arbejdet med principielle retningslinjer og praktiske forslag og vejledninger til en børnegudstjeneste med højmessens grundtræk (jvf. MrBl 8, 247 f.).

Gruppens arbejde, der udkom i slutningen af 1984 i bogform, blev færdigredigeret af lektor Jens Kristian Krarup, præstehøjskolen og Ruth Skovsborg (KD 27/7, jvf. Inge Lorentzen's forhåndsomtale af bogen i DKt 14, 225 f. under overskriften: Børnegudstjeneste – for vore synders skyld og Lars Holms anmeldelse i DKt 26, 409 ff.).

4.2.1 Første stiftsudvalg for børne- og familiearbejde Biskop Henrik Christiansen og Provst Knud Schjødt-Pedersen, Vestervig, har taget initiativ til, at man i jan. 85 forsøger at få nedsat et stiftsudvalg for Ålborg stift til hjælp for folkekirkens børne- og familiearbejde. Man vil også drøfte ansættelse af stiftskonsulenter (KD 10/12).

4.2.2 Præster som børnekonsulenter. På grund af det tomrum, der er opstået, efter at DFSB er blevet helt integreret i IM, har KC drøftet mulighederne for at støtte det børnearbejde, som gøres i de enkelte sogne. KCs formand, Sv. Aage Krisstoffersen, oplyser, at man kunne forestille sig, der blev knyttet en børnekonsulentordning til mindre præsteembeder i stedet for at nedlægge dem (KD 15/11).

4.3 FDF/FPF

Ved 10 års jubilæet for dannelsen af FDF/FPF pr. 1/1-84 (jvf. KD 4/1) skal landets største og ældste kirkelige børne- og ungdomsorganisation gøres større. I den skriftlige beretning til FDF/FPF's landsmøde på Nyborg Strand i weekenden 10-11/11 skriver hovedbestyrelsen, at der bør iværksættes en kampagne for at få oprettet flere kredse. Formanden for hovedbestyrelsen, seminarirektor Knud Munksgaard, mener, at det er uhyre vigtigt, at man kommer ud til så mange børn som muligt med evangeliet i disse sækulariseringstider (KD 9/11).

I den mundtlige beretning sagde Munksgaard bl.a., at »Der har i årenes løb været stærke fronter mellem kirken og de frivillige organisationer, men vi må engagere os mere aktivt i det kirkelige liv i sognene, ...« Men FDF/FPF er også inde i en forkyndelseskrise, sagde Kaj Oluf Hvass, Harboøre. Han mente, at FDF/FPF mister sin troværdighed, fordi så mange af lederne ude omkring ikke kommer i kirke. Hvordan skal vor forkyndelse så blive troværdig over for børnene?, spurgte han (KD 12/11). I forbundets nye arbejdsplan for de næste 4 år siges det, at man skal engagere sig i arbejdet med børne- og familiegudstjenesten samt kirkens højmesse. Et flertal af de 750 deltagere i landsmødet afviste et forslag om, at man skal arbejde for at ændre kirkens højmesse, så den giver plads for børnene og de unge (KD 12/11).

På landsmødet skete der det helt exceptionelle, at landsmødets store flertal *imod* hovedbestyrelsens anbefaling vedtog, at forbundet skulle engagere sig i socialt arbejde. Allerede på sidste landsmøde for 2 år siden begyndte man i FDF/FPF at debattere, om man skulle gå ind i et socialt arbejde for hårdt belastede børn. Til dette landsmøde forelå der et ønske om FDF/FPF's støtte til et konkret projekt på Vesterbro i København. Det var kredsene på Vesterbro, der havde taget initiativ til at oprette et værested for børn. Man havde fået etableringsstøtte fra Københavns kommune og desuden tilsagn om betaling af husleje og varme, men nu manglede man 200.000 kr. til aflønning af en leder i en 2 års forsøgsperiode. Trods stor modstand fra hovedbestyrelsen vedtog landsmødet med stort flertal at støtte forsøget med 200.000 kr. (KD 10/11 og 12/11, jvf. KD 29/12, Pol 30/12).

5 Det kirkelige fredsarbejde

Spørgsmålet om engagement eller ikke i fredsarbejdet gav anledning til megen debat både indenfor og udenfor de kirkelige organisationer.

Samarbejdet imellem en række kirkelige børneorganisationer og Det økumeniske Fællesråd resulterede først på året i udsendelsen af infor-

mationsavisen: »Forbøn for fred« og i efteråret i udsendelsen af fredsmappen: »Så vælg da livet« (KD 6/3, jvf. 10/3).

Fællessekretær i Det økumeniske Fællesråd, Chr. Balslev-Olesen, der har en baggrund i FDF/FPF, betegnes i KD som en foregangsmand i det kirkelige fredsarbejde (16/7).

For FDF/FPF har det ikke været så lige en sag at gå ind i fredsarbejdet, selvom landsmødet i 82 vedtog en udtalelse om fred og retfærdighed. På landsmødet i efteråret 84 blev der stillet forslag om, at landsmødet skulle afvise det afsnit af hovedbestyrelsens beretning, der handlede om fred og retfærdighed, det blev dog nedstemt med stort flertal (KD 12/11). Op til landsmødet i 84 havde den tidligere forbundssekretær, sognepræst Poul Hansen, Sønderbjerg, udgivet et hæfte med titlen: »FDF/FPF – bred folkekirkelig bevægelse eller kirkeligt/politisk sekt?« En lignende frygt lå bag kredsleder Johs. E. Madsen's forslag om, at det vedtægtsmæssigt skal fastslås, at FDF/FPF er tværpolitisk og folkelig (KD 10/11 og 20/11, jvf. læserbrev i KD 16/7).

Hovedbestyrelsen slår dog fast, at selvom FDF/FPF engagerer sig i debatten om fred og nedrustning, så betyder det ikke, at FDF/FPF er nogen fredsbevægelse (KD 10/11). Formanden, Knud Munksgaard, sagde, at han håbede, at debatten om, hvorvidt man skulle behandle dette emne overhovedet, nu endelig var afsluttet, så man endelig kunne komme i gang med at debattere selve sagen (KD 12/11).

Da så fredsmappen: »Så vælg da livet« endelig udkom først på efteråret med nogen forsinkelse, var alle de 9 organisationer, der stod bag udgivelsen, enige i sigtet med materialet. FDF/FPF's generalsekretær, Erik Hübertz, slog fast, at det er et materiale til børnearbejdet og ikke til fredsbevægelsen. Ole Lundgård fra Danske Baptisters Spejderkops mindede om, at det handlede om den bibelske fred, altså den fred, der ikke bare er fraværet af krig (KD 4/10).

På grund af uenighed i KFUM og K om, hvorvidt man skulle engagere sig i fredssagen, har fællesbestyrelsen ikke ønsket, at KFUM og K skulle stå som medudgiver, derfor er materialet alene et tilbud til foreninger, der ønsker at benytte det (KD 10/3).

Poul Langagergaard skriver (IMT nr. 14), at den landsdækkende kampagne for fred er et falskneri. Han følges op af formanden, John Ørum Jørgensen, der i beretningen til årsmødet i Herning sagde, at IM som organisation ikke kunne engagere sig i fredsarbejdet, fordi det havde så stærke politiske overtoner (IMT nr. 26, 8 f.).

Ifølge udgiverne blev fredsmappen godt modtaget, og 1. oplag på 5000 eksp. blev hurtigt udsolgt, men Chr. Balslev-Olesen beklager, at endnu ingen anmeldelser er kommet af materialet (KD 27/11). Men

den 15. og 18/12 bragte KD 2 kronikker som anmeldelse af materialet. Den 1. var en teologisk anmeldelse af professor Steffen Kjeldgaard-Pedersen, og den 2. var en anmeldelse ud fra en pædagogisk betragtning af sognepræst Lars Tjalve. Begge er yderst kritiske over for materialet, dog mest Kjeldgaard-Pedersen, der næsten ingen positive ord har til materialet.

Kjeldgaard-Pedersen skriver, at man med materialet, der er henvendt til ledere af kristent børne- og ungdomsarbejde, manipulerende forsøger »at gøre fredssagen til sagen over alle sager i dette arbejde«. Endvidere mener han, at med den sammenstilling af fred og retfærdighed materialet giver, da gives der en ensidig politisk fremstilling af fredsbegrebet. Med dette materiale bliver børne- og ungdomsarbejdet »totalt ideologisk«, skriver han. »Det er magtens kirke, som rejser sig i dette fredsmateriale«, fastslår han. (jvf. også hans anmeldelse af: Livstegn – en mosaik om fred og kristendom, red. af Kaj Bollman, KD 19/5).

Lars Tjalve, der selv som daværende hovedbestyrelsesmedlem for FDF/FPF var med til at drage FDF/FPF ind i fredsarbejdet, skriver, at han »ikke vil drømme om at bruge dette materiale med de børn, jeg selv er leder for i vores lokale FDF/FPF-kreds.« Han savner desuden »en understregning af, at vold og krig først og fremmest er umenneskeliggørende«. Men »Den frygtede politiske ensidighed er ikke til stede«, mener han. Der moraliseres for meget, skriver han. »Jeg synes fredssagen er dårligt tjent med dette materiale. Det skamrider den dårlige samvittighed. Det er fattigt på drøm og vision – ikke hvad angår en bedre og retfærdig verden – men hvad angår midlerne.« Og han gør opmærksom på, at der tales meget om »fred og retfærdighed, men ikke mange ord om frihed«. »De børn og unge, jeg har med at gøre, skal i hvert fald ikke forholdes den kristne frihed, som hænger sammen med, at verden ikke bare er vores eller de andres, men Guds, og frelsen ikke vores indsats, men Kristi«, siger Tjalve.